

„ZAŘÍZENÍ, KTERÁ SE V ČSR DOSUD NIKDY NEVYRÁBĚLA“: K TECHNICKÉMU ZÁZEMÍ MAUZOLEA KLEMENTA GOTTWALDA¹

JAN FRIŠHONS, Ústav soudního lékařství, Brno – LUDEK VACIN, Freie Universität, Berlín

Abstract: “Devices Which Have Never Been Produced in Czechoslovakia Before”: On the Technical Facilities of the Klement Gottwald Mausoleum.

The present paper focuses on one of the most enigmatic aspects of a Communist mausoleum – the technical equipment necessary for the maintenance of constant conditions as required by Soviet experts. The mausoleum of Klement Gottwald was fitted with a number of complex appliances, e. g., the automatically controlled air-conditioning system which ensured the constant temperature of 16 °C and humidity of 75 %.

Some of the devices had to be devised and produced as prototypes, for Czechoslovak industry did not have any experience with the machinery and appliances used to keep a leader’s body in perfect state of preservation.

Since the construction and supplies of all the special equipment was the responsibility of the Ministry of National Defence, piles of documents complying with the custom of the military to record each and every detail are preserved in Czech archives along with meticulous architectonic and technical designs. These hitherto untapped sources permit that the key phases of the construction, tests, early operation and particularly the crucial technical facilities of the Prague mausoleum be described with precision for the first time. All specifications of the main appliances are included in this study so that their function in the upkeep of the leader’s remains be better understood.

Keywords: Mausoleum of Klement Gottwald – Preservation of Leaders – Technical Equipment of a Communist Mausoleum – Highly Controlled Environment – Temperature and Humidity Control – Air-Conditioning Systems – Maintenance of Sterility – Prague National Memorial – Stalinist Czechoslovakia – Leader Cult

Po usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ o trvalém uchování těla K. Gottwalda pro příští pokolení se na dalším zasedání tohoto orgánu deset dní od prezidentovy smrti poprvé oficiálně řešila otázka konečného uložení jeho ostatků.² Kromě finančního zajištění balzamacce, která byla v plném proudu již od 15. 3.,³ politický sekretariát posvětil i rozhodnutí vybudovat pro Gottwaldovo tělo mauzoleum v Národním památníku na Vítkově, přičemž vypracování projektu svěřil autorovi budovy jako celku, arch. Janu Zázvorkovi st.⁴

Na své schůzi 31. 3. 1953 nejvyšší orgán tehdejší exekutivy pověřil vybudováním mauzolea ministra národní obrany a Gottwaldova zetě JUDr. Alexeje Čepičku s tím, že

práce provedou stavební podniky jeho resortu.⁵ Čepička tento úkol delegoval na svého náměstka pro věci materiální, generálporučíka Václava Thoře, odpovědnost za organizaci výstavby připadla náčelníkovi hlavní stavební a ubytovací správy MNO, pplk. Ing. Jiřímu Špačkovi.⁶

Stavba byla zahájena 27. 4. 1953 podle neúplného úvodního projektu a ústních dispozic Ing. arch. Prokopa Kubíčka z vojenského projektového ústavu,⁷ který byl určen za Zázvorkova asistenta a práce dozoroval přímo na staveništi.⁸ *Vypracování projektu [...] bylo velmi obtížné vzhledem k tomu, že u nás do té doby nebylo nejmenších zkušeností s podobnou výstavbou a ani sovětští poradci-lékaři nemoh-*

¹ Za vstřícnost, pomoc a rady při dohledávání archivního materiálu autoři děkují všem archivářům *Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu* v Praze, zejména PhDr. Pavlu Minaříkovi, CSc. a Ing. Petru Kadlecovi. Dále všem archivářům *Archivu Národního muzea* a zaměstnancům Národního památníku na Vítkově. Zvláštní dík patří panu Josefu Dlabáčovi za konzultace k technickému zázemí mauzolea a panu Jiřímu Taušovi za zhotovení digitálních rekonstrukcí architektonických návrhů a technických výkresů ze snímků často velmi špatně čitelných originálů, většinou poškozených povodní v roce 2002.

² *Národní archiv* (dále jen *NA*), fond (dále jen *f.*) Archiv ÚV KSČ, Politický sekretariát 1951–1954 (dále jen 02/5), svazek (dále jen *sv.*) 55, archivní jednotka (dále jen *a. j.*) 145, Zápis ze 120. schůze politického sekretariátu ÚV KSČ, konané dne 24. 3. 1953.

³ Viz článek „Aby byla zachována tvář Klementa Gottwalda“ v tomto čísle.

⁴ *NA*, *f.* 02/5, *sv.* 55, *a. j.* 145.

⁵ *NA*, *f.* 02/5, *sv.* 55, *a. j.* 147, bod (dále jen *b.*) 3h, Návrh usnesení předsednictva ÚV KSČ a předsednictva vlády Československé republiky o dočasném uzavření Národního památníku, datováno 28. 3. 1953, usnesení 31. 3. 1953; *tamtéž*, *b.* 3ch, Návrh na úpravu Národního památníku, datováno 28. 3. 1953, usnesení 31. 3. 1953.

⁶ *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv* (dále jen *VHA*), *f.* Ministerstvo národní obrany (dále jen *MNO*) 1953, inventurní číslo (dále jen *inv. č.*) 2549, signatura (dále jen *sig.*) 59/4, karton (dále jen *ka*) 555, Dokumentace a zprávy z Mauzolea Klementa Gottwalda: Zpráva pro PS-ÚV KSČ o ukončení výstavby Mauzolea Klementa Gottwalda (dále jen *Zpráva*). Koncepty závěrečné zprávy z armádní proveniencce s přehledem stavebních a dalších prací na mauzoleu od zahájení do ukončení výstavby, na nichž je založen následující výklad, jsou informativnější než konečný text předložený politickému sekretariátu. Viz *NA*, *f.* 02/5, *sv.* 70, *a. j.* 189, *b.* 18, Zpráva o ukončení výstavby Mauzolea Klementa Gottwalda, o průběhu prací a návrh na udělení odměn, 9. 12. 1953.

⁷ *NA*, *f.* 02/5, *sv.* 57, *a. j.* 154, *b.* 2e, Schválení I. stupně projekční přípravy pro úpravu mauzolea v Národním památníku, 29. 4. 1953.

⁸ *VHA*, *f.* MNO 1953, *inv. č.* 2549, *sig.* 59/4, *ka* 555, Zpráva.

li dát přesné a podrobné technické podmínky pro investiční úkol, jimiž by se projekt řídil. Byly sděleny pouze nejzákladnější požadavky na potřebnou setrvalost teploty a relativní vlhkost vzduchu [...].⁹ Technický projekt byl stavbě předáván postupně do 15. 7., kdy byl dokončen. Výstavba současně pokračovala velmi rychle při práci na tři směny. Avšak právě v červenci se ukázalo, že získávané zkušenosti [...] a častější styk se sovětskými poradci-lékaři v čele se s. prof. Dr. Pavlovem, který rovněž postupně upřesňoval své požadavky, změnil v krátkosti celé pojetí instalačního a strojního vybavení Mausolea, zejména zařízení klimatisačního, natolik, že projekt musel být v celé vzduchotechnické koncepci úplně přepracován.¹⁰

Po exkurzi tří našich odborníků do mauzolea Georgiho Dimitrova v Sofii byla 7. 8. 1953 na poradě u s. ministra nár. obrany za účasti prof. Dr. Pavlova, s. náměstka min. nár. obrany, vedoucích činitelů vojenského stavebnictva, projektantů a stavební výroby rozebrána a objasněna nutnost nové vzduchotechnické koncepce Mausolea a současně probrány reálné možnosti přepracování celého projektu a podle něho termíny dokončení výstavby.¹¹ Nejzazší termín dokončení mauzolea byl stanoven na 17. 11. 1953, aby bylo připraveno k otevření veřejnosti v den narozenin s. Klementa Gottwalda.¹²

Klíčovými se v posledních měsících výstavby staly kromě stavebních prací včasné dodávky strojního zařízení a vnitřního vybavení mauzolea od vzduchotechniky přes sarkofág až po teploměry. Generální dodavatel Konstruktiva, n. p. měl totiž na starosti jen stavební práce a vše ostatní záviselo na celkem 23 subdodavatelích, z nichž se ti nejvýznamnější museli narychlo vyrovnat s konstrukcí a výrobou povětšinou velmi složitých strojních zařízení pro klimatisaci a provozní manipulaci spolu s aparáty regulačními, měřicími, registračními a kontrolními.¹³ Musela být vyvinuta řada přístrojů speciálních, prototypových, zkrátka zařízení, která se v ČSR dosud nikdy nevyrobila.¹⁴ To se týkalo zejména osvětlovací soustavy sarkofágu, kterou zkonstruovali, namontovali a odzkoušeli zaměstnanci Čs. státního filmu v čele s kameramanem jménem Bůžek a konstruktérem Tumpachem.¹⁵ Stojí za zmínku, že asi nejzasloužilejší šířitel pověsti o mauzoleu, filmový architekt Jan Zázvorka ml.,¹⁶ je v dochovaných dokumentech zmíněn pouze jednou jako kontaktní osoba v harmonogramu dodávek materiálu pro systém osvětlení.¹⁷

Přes překotné tempo, občasná nejasnosti a dodatečné změny dispozic některých zařízení byly všechny plánované

stavební, instalační, montážní práce i kontrolní zkoušky ke stanovenému datu hotové. Mauzoleum však nebylo oficiálně otevřeno v předvečer Gottwaldových nedožitých sedmapadesátin 22. 11. 1953, jak se usneslo předsednictvo ÚV KSČ, jemuž byl 16. 11. předložen návrh programu celého rituálu.¹⁸ Vniveč tak přišlo i 650 pozvánek pro prominentní hosty na 14 hodin 22. 11.¹⁹ Akce se odehrála až 5. 12. a o důvodech změny pro Gottwaldův kult velmi významného termínu na bezvýznamné pozdější datum se lze jen dohadovat.²⁰ Podle všeho měli i tentokrát hlavní slovo sovětské lékaři, jejichž šéf S. R. Mardašev byl od 17. 11., kdy bylo znovuotevřeno moskevské mauzoleum s těly Lenina i Stalina, zřejmě příliš zaneprázdněn, takže by se otevření pražského mauzolea pouhých pět dní poté nemohl zúčastnit. Jelikož dochované dokumenty naznačují, že Sověti považovali jeho přítomnost v Praze ve dnech kolem otevření mauzolea za nezbytnou,²¹ politický sekretariát musel stanovit jiný termín, který by sovětským expertům (či snad jejich nadřízeným v Kremlu, prosazujícím tzv. nový kurz politiky?) lépe vyhovoval.²²

Po dodatečných rekonstrukčních pracích v letech 1954 a 1955, jimiž byly odstraněny nedostatky zjištěné před i během dosavadního provozu, a po vyřešení několika drobnějších poruch strojního zařízení na jaře 1955 plnilo mauzoleum a jeho technické vybavení svůj účel bezvadně až do politického rozhodnutí o likvidaci této ve střední Evropě ojedinělé instituce, u jejíhož vzniku stály stovky lidí různých profesí z desítek organizací a podniků a která si jen v letech 1953–1955 vyžádala celkovou investici bezmála 15 milionů Kčs.

K výstavbě a technickým dispozicím mauzolea

Po konzultacích se sovětskými odborníky vznikalo v mauzoleu od května do listopadu 1953 komplikované technické zázemí nutné k udržování balzamovaného těla v neporušeném stavu. Sestávalo především z rozsáhlého systému vzduchotechniky s automatickou regulací, ze strojovny klimatisace a řídicí místnosti pro dispečera s registračními a ovládacími prvky. Dále bylo nutné provést přestavbu hlavní síně, po dobu existence mauzolea nazývané „smuteční síň“, zkonstruovat sarkofág s osvětlovací soustavou a vybudovat laboratoř se speciální zdvižnou plošinou a hermeticky uzavíratelnou stropní clonou ústící do dna sarkofágu.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² NA, f. 02/5, sv. 63, a. j. 171, b. 3b, Návrh na změnu projektu úprav Národního památníku na Vítkově, datováno 20. 8. 1953, usnesení 26. 8. 1953.

¹³ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zpráva.

¹⁴ Tamtéž; NA, f. 02/5, sv. 70, a. j. 189, b. 18.

¹⁵ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zpráva.

¹⁶ Viz Jan KUŽNÍK, *Pátřejte s námi po stopách Gottwaldovy mumie*, Technet.cz – Věda & Vesmír, 7. 11. 2005, http://technet.idnes.cz/patrejte-s-nami-po-stopach-gottwaldovy-mumie-fnu-tec_reportaze.asp?c=A051103_140506_tec_checktech_kuz (citováno k 27. 1. 2014).

¹⁷ VHA, f. Mauzoleum Klementa Gottwalda (dále jen MKG) 1953–1955, inv. č. 4, ka 1, Čs. státní film, ateliéry Praha – Barrandov, osvětlovací zařízení pro sarkofág (harmonogram dodávky) (dále jen Osvětlení).

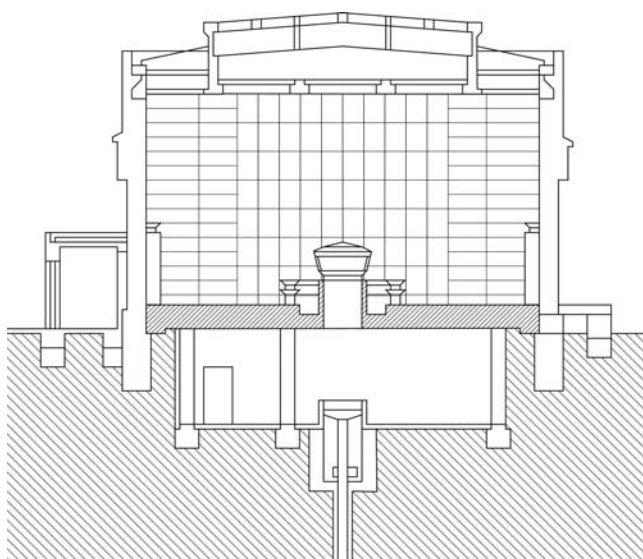
¹⁸ NA, f. Archiv ÚV KSČ, Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954, sv. 37, a. j. 345, b. 10, Návrh na otevření Mausolea Klementa Gottwalda v Národním památníku na hoře Vítkově k výročí narození soudruha Klementa Gottwalda, 16. 11. 1953.

¹⁹ NA, f. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna 1945–1968, sig. 702, ka 1623, Památníky, pomníky, např. památník české kultury na Strahově, Mauzoleum Klementa Gottwalda.

²⁰ Zpráva o otevření Mausolea Klementa Gottwalda, Rudé právo 34/339, 6. 12. 1953, s. 1.

²¹ Srov. článek „Aby byla zachována tvář soudruha Gottwalda“ v tomto čísle.

²² NA, f. 02/5, sv. 69, a. j. 187, b. 48, Otevření Mausolea Klementa Gottwalda (s. dr. Čepička ústně), 30. 11. 1953.

Obr. 1: Příčný řez „smuteční síní“ a laboratoří mauzolea K. Gottwalda z 24. 4. 1953 od arch. J. Zázvorky st. zobrazuje plošinu, na níž se tělo spouštělo do laboratoře k pravidelnému ošetřování a zvedalo do sarkofágu k vystavení. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 2, ka 1. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Průvodní zpráva pro úpravu mauzolea z pera P. Kubíčka, datovaná 25. 4. 1953, hovoří o hrubém rozpočtu 6 890 800,- Kčs.²³ Počítalo se s úpravami mezi ústřední síní a síní Rudé armády. Zpráva uvádí, že podzemní prostory budou přístupné schodištěm o šířce 2 m. Laboratoř s rozměry 7 x 10, 35 m bude obložena porovinovými glazovanými obkladačkami s dlažbou ze šamotových dlaždic. V laboratoři se bude nacházet zvedací plošina, 2 lékařská umyvadla s elektrickým zásobníkem vody o objemu 50 l a 1 výtokový kohout se závitěm pro hadici na umývání podlahy. V podlaže budou umístěny 4 guly. Osvětlení zajistí dvě speciální stropní tělesa a dvě osvětlovací tělesa s raménky na stěně. Dále budou v laboratoři instalovány 4 elektrické zásuvky. Vstup do laboratoře bude uzavřen 2 m širokými dvojítymi dveřmi.

Šířka předsíně laboratoře bude činit 2 m. Šatna lékařů bude vybavena skříněmi, umyvadlem s elektrickým zásobníkem na 25 l vody a svítidly na stěně a stropu. Místnost pro lékaře měla dále obsahovat státní telefon, volací tlačítko pro strojníka, elektrické stropní svítidlo a dvě zásuvky. Tato místnost bude propojena se schodištěm pro vstup do přízemí. Dveře, jimiž budou lékaři přicházet do „smuteční síně“ budou obloženy mramorovými deskami jako všechny její stěny. Místnost pro laborantky bude vybavena umyvadlem se zásobníkem na 25 l vody, dvěma osvětlovacími tělesy na raménkách a jedním stropním tělesem. Jak místnost pro autokláv, tak i sklad materiálu budou vybaveny stropními svítidly. Strojovna vzduchotechniky měla obsahovat záložní zdroj energie o výkonu zhruba 100 kW, osvětlovací těle-

sa, volací návěstí a bzučák i vodovodní přípojku pro přívod 800–1000 l/h. Počítalo se i s prostory pro strojníka a skladem strojovny.

V přízemí se měla vybudovat „smuteční síň“ s vchodem a východem bronzovými vraty a sarkofágem s balustrádou uprostřed. Podlaha uvnitř balustrády bude záměrně zapuštěna o 25 cm níže, aby čestná stráž nerušila pohled do sarkofágu. Mezi vchodem a balustrádou bude stát mramorový sokl. Síň měla mít mramorové obložení a podlahy, nepřímé osvětlení v římsce na stěnách zhruba ve výši stropu sarkofágu a zasklení stropu kouřovým sklem.

Při výstavbě budou provedeny výkopy v hornině III. třídy (břidlice) do hloubky 3, 6–3, 9 m od stávající podlahy. Jako základní stavební materiál se použije (armovaný) beton, izolace bude provedena dvěma vrstvami lepenky a třemi nátěry horkým asfaltem. Na přízdívky se použijí pálené cihly. Strop suterénu měla tvořit monolitická železobetonová deska. Dveře v podzemí budou dubové, v laboratoři pobité bronzovým plechem s bílým nátěrem. Vnitřní kanalizace bude ležatá i svislá, litinová. Vnější kanalizace se zajistí přípojkou na kanalizační řad. Studená voda povede v olovocinových trubkách, teplá z elektrického zásobníku. Vnější voda se bude přivádět přípojkou nebo přes hydrant. Počítalo se samozřejmě i s WC s umyvadélkem.²⁴

Od 27. 4. do 18. 5. na stavbě pracovalo v průměru 15–20 lidí. Dělníci mimo jiné odstranili mramorové dlažby, sňali obložení a odbourali opuku v prostoru budoucí „smuteční síně“. Byl zhotoven základ pod sarkofág o objemu 11, 6 m³. Došlo též k přemístění sarkofágu o hmotnosti 18 t, původně určeného pro T. G. Masaryka, pomocí 20 m dlouhého mostu.²⁵

O provedení obkladu prostor mauzolea hovoří zápis z 22. 5. 1953 od podniku Pragocement Radotín. Mimo jiné uvádí, že na dlažbu mauzolea se měl použít původní nepoškozený materiál, mramor a granit. Sarkofág, resp. balustráda, měla být zhotovena ze sliveneckého mramoru, madla balustrády z popovického syenitu, sokl sarkofágu ze syenitových desek. Stěny a prostor nad soklem měly být obloženy deskami červeného sliveneckého mramoru.²⁶

Dopis generálovi V. Thořovi z 3. 6. 1953 se zmiňuje o projekčních nedostatcích klimatizace, strojovny aj. Uvádí však, že práce na stavbě mauzolea přesto stále probíhaly ve třech směnech a provozní plán se plnil, hrozilo ale zdržení projekce.²⁷ Kvůli řešení projekčních a technických nesrovnalostí bylo již v květnu navrženo vyslat tři odborníky na exkurzi do mauzolea G. Dimitrova v Sofii ve dnech 23.–28. 7. 1953, a to projektanta vzduchotechniky Ing. Sergeje Jerusalimceva, projektanta-architekta Ing. arch. P. Kubíčka a plk. Karla Smiška z IX. správy ministerstva vnitra (správa operativní techniky).²⁸

Dne 8. 8. 1953 na podkladě porady se sovětskými lékaři a účastníky cesty do Sofie vydal generál V. Thoř opatření pro dostavbu mauzolea, jež potvrzuje změny projektu, které

²³ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 1, ka 1, Průvodní zpráva pro úpravu mauzolea v Národním Památníku na vrchu Vítkově, 25. 4. 1953.

²⁴ Tamtéž.

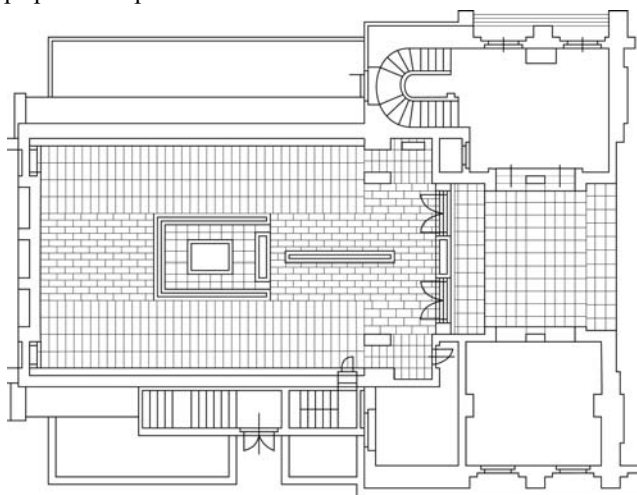
²⁵ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Mausoleum s. presidenta Klementa Gottwalda – harmonogram postupu prací – předložení, 20. 5. 1953.

²⁶ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zápis sepsaný dne 22. 5. 1953 u firmy Pragocement, národní podnik, Radotín.

²⁷ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Mausoleum presidenta s. Klementa Gottwalda – projekční nedostatky, 3. 6. 1953. Podrobněji k průběhu přípravných prací a výstavby mauzolea v tomto období viz zprávy ze 14. 4., 15. 5., 30. 6., 21. 7. 1953 ve VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 3, ka 1, Zprávy o postupu prací na vybudování mauzolea prezidenta Gottwalda č. 1–4.

²⁸ NA, f. 02/5, sv. 58, a. j. 157, b. 4f, Vyslání tří odborníků do Sofie k prohlídce technického zařízení mauzolea Jiřího Dimitrova, 28. 5. 1953.

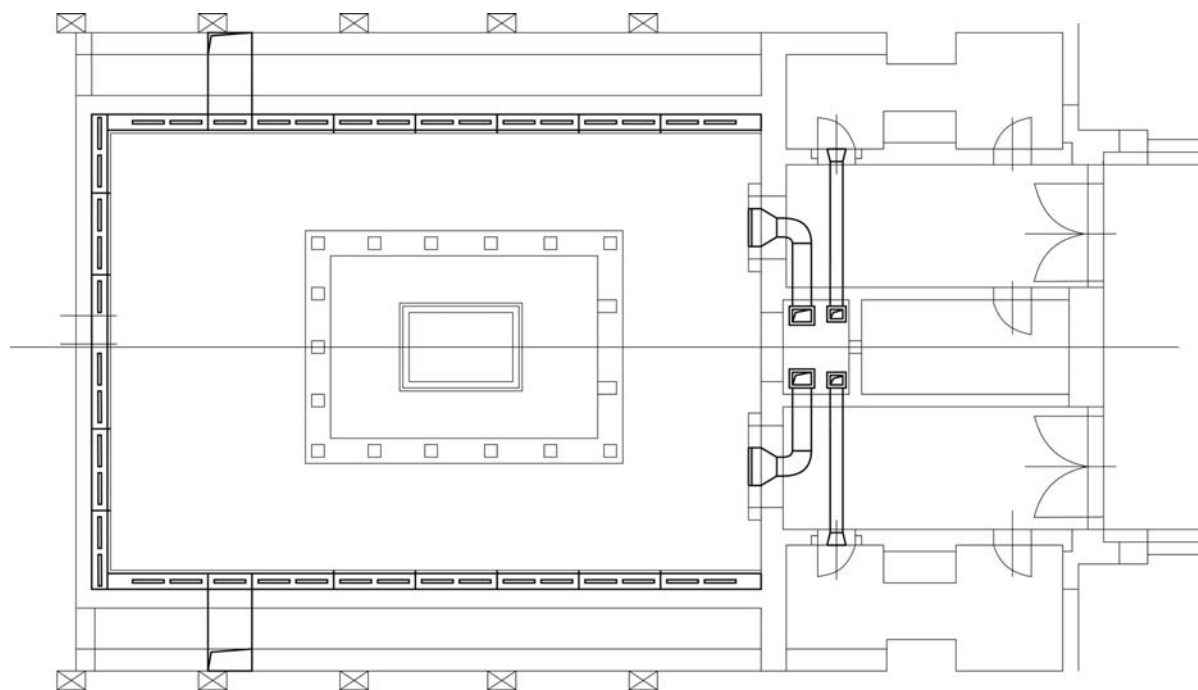
byly 20. 8. předloženy i politickému sekretariátu ÚV KSČ a schváleny.²⁹ Změny zahrnovaly stavbu zvláštní vestavěné haly do prostoru „smuteční síně“, zvětšení strojovny i příslušné vzduchotechnické aparatury. Podzemní i nadzemní prostory včetně obložení sarkofágu měly být do 10. 10. 1953 v takovém stavu, aby bylo zajištěno bezpečné uložení ostatků K. Gottwalda a do 17. 11. 1953 měl být objekt zcela připraven k předání ministerstvu vnitra.³⁰

Obr. 2: Půdorys „smuteční síně“ a předsálí mauzolea podle původního návrhu arch. J. Zázvorky st. z 24. 4. 1953. V soklu před sarkofágem měly stát žerdě se střídajícími se československými a sovětskými vlajkami. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 2, ka 1. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Původní projekt přitom měl být hotov již 15. 9. 1953. V průběhu prací se však ukázalo, že od počátku nebyla vyjasněna klíčová otázka provozu laboratoře a projekt předpokládal, že tělo bude stále uloženo v podzemní laboratoři a do sarkofágu se bude vyzdvihovat pouze v návštěvní době.³¹ „Smuteční síň“ měla podle původního projektu měřit úctyhodných 23 070 mm x 13 020 mm a strojovna byla poddimenzována. Bylo tudíž nutné rozšířit strojovnu v suterénu a zmenšit „smuteční síň“ vestavěním haly tak, že do stěn byla instalována klimatizace a předsálí bylo odděleno vchodovou a východovou chodbou pro návštěvníky. (obr. 2 a 3)

Připomínky ze Závodů Rudých letnic 1930 k větrání mauzolea datované 31. 8. 1953 uvádějí, že bylo třeba navrhout horní odvod vzduchu ze „smuteční síně“ a větrání skladu i místnosti pro strojníka, odbočky větrání dílny a místnosti pro dispečera s tím, že v místnosti se počítalo se dvěma osobami. Řešil se také odvod odpadního vzduchu z dílny a místnosti dispečera.³² V hlášení o výsledcích technické kontroly z 15. 9. 1953 je uvedeno, že se prováděla instalace skříní prachových filtrů, montáž žárovek, montáž skleněných filtrů, natěračské práce, sušení, dopočet nosných trubek sarkofágu a výměna nevyhovující zdvižné plošiny za nový výrobek.³³ Hlášení pplk. Roháče o usnesení z porady 21. 10. 1953 v 00:30 hod. mimo jiné informuje o dodatečných pracích na vzduchotěsném uzavření sarkofágu mechanismem stropní clony, provedení montáže ampérmetru a voltmetru na dispečerský stůl, o instalaci kontrolního zařízení pod kotel ve strojovně, zavedení telefonu do místnosti pro lékaře, kovo-

Obr. 3: Půdorys „smuteční síně“ a předsálí po změně projektu s částečným zakreslením klimatizačního zařízení od projektanta vzduchotechniky Ing. S. Jerusalimceva ze 14. 8. 1953. Zdroj: ANM, f. RNM NPV-SD, ka 45. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

²⁹ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Dostavba památníku na Vítkově – opatření, 8. 8. 1953 (dále jen Dostavba); NA, f. 02/5, sv. 63, a. j. 171, b. 3b.

³⁰ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Dostavba.

³¹ NA, f. 02/5, sv. 63, a. j. 171, b. 3b.

³² VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Kopie dopisu Vojenskému histor. ústavu, Praha ze dne 31. 8. 1953 na vědomí – větrání Mausolea.

³³ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Památník na Vítkově – hlášení výsledků technické kontroly, 15. 9. 1953.

vém obložení zvedacího zařízení, úpravě skříněk v laboratoři a o obložení prostoru pro mechanismus stropní clony.³⁴

Zpráva o dokončení stavebních úprav z 16. 11. 1953 uvádí, že do 20. 10. byla zajištěna plná funkčnost laboratoře a sarkofágu. Do 5. 11. 1953 byly dokončeny veškeré úpravy „smuteční síně“ a k 17. 11. 1953 byly zdárně dokončeny veškeré stavební a instalační práce v památníku.³⁵

Automatická regulace větrání mauzolea

Řízení teploty a relativní vlhkosti zajišťovalo pneumatické regulační zařízení dodané Závody Rudých letnic 1930. Toto uspořádání bylo zvoleno jednak z ekonomických, a jednak z technických důvodů. Ovládací soustava pracovala se stlačeným vzduchem o tlaku 1,7 atm, který zásoboval ovládací a přístrojové prvky. Kvůli hospodárnosti provozu byl systém vybaven i blokovacím zařízením chladicí složky při nižších venkovních teplotách. Systém regulace sestával z několika samostatných okruhů („smuteční síň“, laboratoř, pomocné prostory), měl však jednotné chlazení. Řízení teploty rosného bodu i teploty v prostoru zajišťoval stonkový termostat. Pro regulaci teploty v místnosti pro lékaře byl nainstalován bimetalový nástěnný termostat.

U některých regulačních okruhů bylo použito jako mezičlánek diferenčního relé pro úpravy regulačních tlaků. Jako spínací zařízení pro elektrické ohřivače vzduchu byly použity elektromembránové stupňové spínače. Dalšími regulátory byly membránové ventily různé konstrukce, např. přímé, zvrtné, trojcestné a v neposlední řadě ovládací membránové servomotory. Součástí ovládání klimatizačního systému byly také dvě tlakovzdušné stanice o výkonu 6 m³/h, které byly tlakovány kompresory poháněnými elektromotory s výkonem 1,1 kW. Druhá stanice byla rezervní. K dálkovému ovládání veškerých komponentů sloužily průchozí kohouty a přepínací kohout, namontovaný na rozvaděči stlačeného vzduchu, který sloužil jednak k dálkovému přepínání regulačních okruhů, a jednak k přepnutí systému na manuální ovládání.³⁶

Automatická regulace klimatizačního zařízení pro „smuteční síň“

Regulační systém pro „smuteční síň“ se skládal z několika okruhů, především termostatického řízení elektrického předeřhřivače a okruhu regulace rosného bodu s hospodárnějším klapkovým podokruhem a podokruhem ventilovým pro zimní provoz. Teplota v prostoru se regulovala termostaticky pomocí membránových ventilů pro ovládání dohřivače a servomotoru pro řízení obchozí klapky a diferenčního relé. Další okruh, termostatický, sloužil k zapínání a vypínání chladicího zařízení dle venkovní teploty. Regulační okruh umožňoval nastavení minimálního a zvýšeného množství čerstvého vzduchu nezávisle na ostatních regulačních a řídicích okruzích.

Hlavní a rozvodné ovládací kohouty se nacházely na rozvodné desce v místnosti dispečera. Důležitou součástí

soustavy byla též kontrolní zvuková i světelná signalizace a dálková registrace teplot přístroji od firem Signal a Regula. Teplotu ve „smuteční síni“ řídil termostat, umístěný pod balustrádou okolo sarkofágu. Byl nastaven na 16 °C a ovládal dohřivače vzduchu v potrubí a obchozí klapku.³⁷

Řízení automatické regulace vlhkosti v laboratoři

Zařízení pro kontrolu klimatizace mělo ještě další regulační okruh, kterým bylo možné po nastavení daného termostatu a jeho dálkovým zapojením zvýšit vlhkost z původní hodnoty 75 % na 80–85 %. Okruh pro zapínání a vypínání chlazení byl společný pro laboratoř a „smuteční síň“, stejně jako okruh pro nastavení minimálního a zvýšeného množství čerstvého vzduchu. Navíc zde byla regulace rosného bodu se zvláštním termostatem s diferenčními relátkami a přepínacím kohoutem na rozvaděči, jímž bylo možné vyřadit z provozu obvyklý regulační okruh a zapojit termostat k řízení rosného bodu pro vyšší relativní vlhkost.³⁸ Tato možnost se využívala pouze krátkodobě a ad hoc, např. během tzv. doplňujícího balzamování.

Regulace větracího zařízení pro pomocné prostory

V místnosti pro lékaře bylo zařízení nastaveno na udržování teploty 20 °C v zimním období a 25 °C v letním období. Regulaci zajišťovaly termostaty umístěné v potrubí přiváděného vzduchu, které ovládaly příslušný membránový regulační ventil ohřivačů vzduchu. Ovládací tlak byl propojen přes přepínací kohout. Klapky pro nasávání čerstvého vzduchu se řídily ručně.³⁹

Klimatizační zařízení „smuteční síně“

Zařízení pro vzduchotechnický systém dodal z větší části národní podnik Rudé letnice 1930 Praha – závod Strašnice. Subdodavatelé DEZA, Frigera, Agrostroj a Sigma pumpy Lutín dodali v období 29. 8. až 10. 10. 1953 elektrický kotel, chladicí agregáty a čerpadla.

Klimatizační soustava ve „smuteční síni“ sloužila k udržování teploty 16 °C ± 1 °C a relativní vlhkosti 70 % ± 5 %. Tento klimatizační systém byl navržen pro provoz při maximálních venkovních teplotách +36 °C až –30 °C a vlhkosti 28 % při návštěvě 80-ti lidí najednou s tím, že počet návštěv o 50–100 % vyšší mohl zvýšit vnitřní teplotu v létě o 1–2 °C. V letním období procházel vzduch přes olejový prachový filtr a chladič do pračky. V zimním období vzduch proudil do pračky přes předeřhřivač. Ohřev v systému zajišťoval elektrický kotel o objemu 1 350 l, příkonu 115,5 kW/h a výkonu 80 300 kcal/h. Naopak chlazení v systému obstarávalo šest kompresorových freonových agregátů, s celkem čtyřmi výparníky. Dva agregáty byly záložní. Z chladicích nádrží byla voda vháněna čerpadlem do praček vzduchu přes vyrovnávací nádrž a zpět.

³⁴ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Hlášení podplukovníka Roháče o usnesení porady ze dne 21. 10. 1953 v 00,30 hodin.

³⁵ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Dokončení úprav národního památníku, 16. 11. 1953.

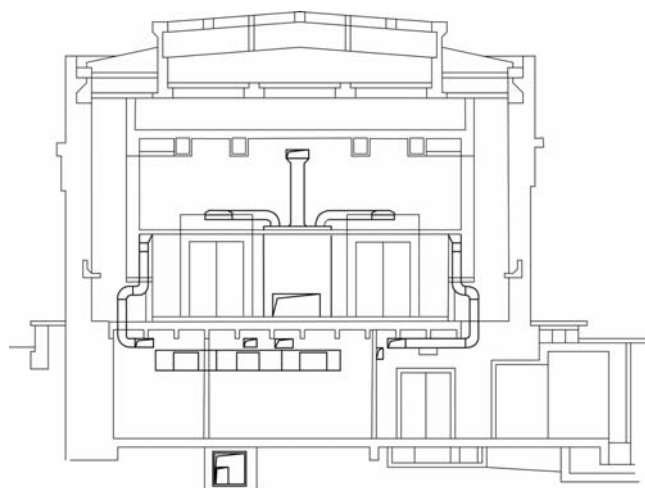
³⁶ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 25, ka 13, Větrání Mausolea soudruha presidenta Klementa Gottwalda – automatická regulace, 24. 9. 1953.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž.

Zjednodušeně řečeno, tento klimatizační systém fungoval tak, že přes hrubý filtr byl nasáván čerstvý vzduch sací šachtou ze severní zdi strojovny přívodním kanálem do směšovací komory, kde se mísil s částí vzduchu ze „smuteční síně“. Poté prošel skříňovým prachovým filtrem do komory s předehřívací a do pračky k ventilátoru, odkud byl hnán do jednotlivých rozvodných větví z dohříváče. V pračce se vzduch ochladil a nasýtil na zhruba 100 % vlhkosti, načež se pomocí dohříváčů dosahovalo požadované teploty a relativní vlhkosti. Takto upravený vzduch byl nakonec vháněn čelními a bočními výstřky pod římsou do prostoru „smuteční síně“, kde ovíval horní část sarkofágu. Ze „smuteční síně“ byl vzduch odsáván přes mříže žlabů nad vchodem a východem cirkulačním kanálem částečně do atmosféry a částečně do směšovací komory.⁴⁰

Obr. 4: Příčný řez předsálím a podzemím mauzolea s částečným zakreslením klimatizačního zařízení od projektanta vzduchotechniky Ing. S. Jerusalimceva ze 14. 8. 1953. Zdroj: ANM, f. RNM NPV-SD, ka 45. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Klimatizační zařízení laboratoře

Klimatizační zařízení laboratoře bylo konstruováno na teplotu $16\text{ °C} \pm 0,75\text{ °C}$ s relativní vlhkostí $75\% \pm 2,5\%$. K tomuto zařízení mohl být připojen ještě jeden okruh, čímž bylo možné při nastavení daného termostatu a dálkového zapojení zvýšit relativní vlhkost na 80–85 %. Systém byl dimenzován pro obsazenost prostoru 6-ti osobami lékařského a laboratorního personálu. Samostatný ventilační agregát měl výkon $3\,200\text{ m}^3/\text{h}$. Vzduch byl nasáván sacím kanálem do cirkulačního kanálu, kde se jeho množství regulovalo pomocí regulační klapky. Dále procházel kovovým olejovým filtrem, kde byl zbavován hrubých nečistot, do předehříváče, pračky a přes elektromotorem poháněný odstředivý ventilátor byl rozváděn plechovým potrubím z dohříváče přes vatové filtry s vyjímatelnými vložkami, až nakonec výstřky proudil do prostor laboratoře.⁴¹

Do vody v pračkách se přidával roztok stříbra a Ryfenu k dezinfekci vzduchu.⁴² Systém byl prakticky stejný jako u klimatizačního zařízení pro „smuteční síň“ s tím rozdílem, že klimatizační komory byly stojaté a plechové. Předehříváč reguloval teplotu a vlhkost vzduchu dle nastavení termostatu v laboratoři. Chlazení a ohřev byly společné s klimatizačním systémem pro „smuteční síň“.⁴³ Tlak v pneumatické části vzduchotechnické soustavy vytvářela elektrická čerpadla dodaná a instalovaná národním podnikem Sigma pumpy Lutín pod dozorem mjr. Ing. O. Bělíka dne 20. 9. 1953.⁴⁴

Klimatizační zařízení pomocných prostor a vytápění

Klimatizační systém pomocných prostor, tedy větrání místnosti pro lékaře a laborantky, skladu, místnosti s autoklávem, strojovny klimatizace, místnosti pro dispečera, dílny a toalet obstarával samostatný agregát o výkonu $2\,150\text{ m}^3/\text{h}$.

Vzduch do systému provětrávání pomocných místností byl nasáván ze společného kanálu, načež procházel olejovým filtrem, ohřívával se v ohříváči a rozváděl se potrubím přes výstřky do jednotlivých místností. V odbočce potrubí pro místnost lékařů, laborantek, sklad a místnost s autoklávem byl instalován automaticky ovládaný, suchý chladíč vzduchu. Přívod vzduchu do jednotlivých místností bylo možné regulovat klapkami. Zkažený vzduch odsával odstředivý ventilátor mřížkami v místnostech do potrubí poblíž kompresorů, které ústilo do společného kanálu. Kromě toho bylo z bezpečnostních důvodů nutné odtahovat vzduch od freonového chladicího agregátu.

Vytápění pomocných prostor zajišťovala akumulární kamna. Vytápění spojovací síně a dalších prostor na teplotu 16 °C obstarávaly dvě teplovzdušné soustavy o výkonu $2\,000\text{ m}^3/\text{h}$ s elektrickými ohříváči o příkonu 12 kW .⁴⁵

Zařízení pro dálkové měření a registraci teplot a relativní vlhkosti

Toto zařízení měřilo a registrovalo teploty v rozsahu $16\text{--}18\text{ °C}$ s přesností $0,1\text{ °C}$ v sarkofágu, „smuteční síni“ a laboratoři. Pro registraci se používal zapisovač zhotovený národním podnikem Regula, napojený na odporové teploměry. Přístroj zapisoval vývoj teplot liniově inkoustem na registrační papír o šíři 120 mm s posunem $20,6\text{--}120\text{ mm/h}$. Odporové teploměry s čidlem ze slitiny zlata a stříbra se nacházely v laboratoři uprostřed čelní stěny, v sarkofágu a pod zábradlím balustrády ve „smuteční síni“. Napojení teploměru v laboratoři bylo rozvodné a do „smuteční síně“ i sarkofágu vedlo pancéřovými trubkami.

Měření teplot s přesností na 1 °C probíhalo u vchodu a východu, pod stropem „smuteční síně“ a ve spojovací a ústřední síni. Provozní teploty vzduchu za dohříváči a ventilátory

⁴⁰ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 25, ka 13, Větrání Mausolea soudruha presidenta Klementa Gottwalda – technický popis a výpočet zařízení, 20. 9. 1953 (dále jen Popis); VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Hlášení o provedení kontrolních zkoušek klimatizačního, strojního, elektroinstalačního zařízení v Mausoleu soudruha Klementa Gottwalda, 17. 11. 1953 (dále jen Zkoušky).

⁴¹ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 25, ka 13, Popis.

⁴² VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

⁴³ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 25, ka 13, Popis.

⁴⁴ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 4, ka 1, Harmonogram dodávek nejdůl. strojního zařízení pro Mausoleum K.G.

⁴⁵ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 25, ka 13, Popis; VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

v přívodu ke „smuteční síni“ a laboratoři, před dohřívací a za zpětnou mříží ve „smuteční síni“ měřily odporové teploměry. Dále se měřila teplota vody v jednotlivých úsecích klimatizačního systému a zaznamenávala se 6-ti křivkovými zapisovači. Venkovní teploty měřil odporový teploměr a zaznamenával jednobodový zapisovač.

Relativní vlhkost ve „smuteční síni“ měřil vlasový vlhkoměr značky Lambrecht s odporovým vysílačem, umístěným na sloupku pod zábradlím balustrády při vstupu do síně. Byl napojen na jednokřivkový bodový zapisovač s přesností $\pm 1\%$. V laboratoři se vlhkost měřila stejným vlhkoměrem, instalovaným na čelní stěně a rovněž připojeným k zapisovači.⁴⁶

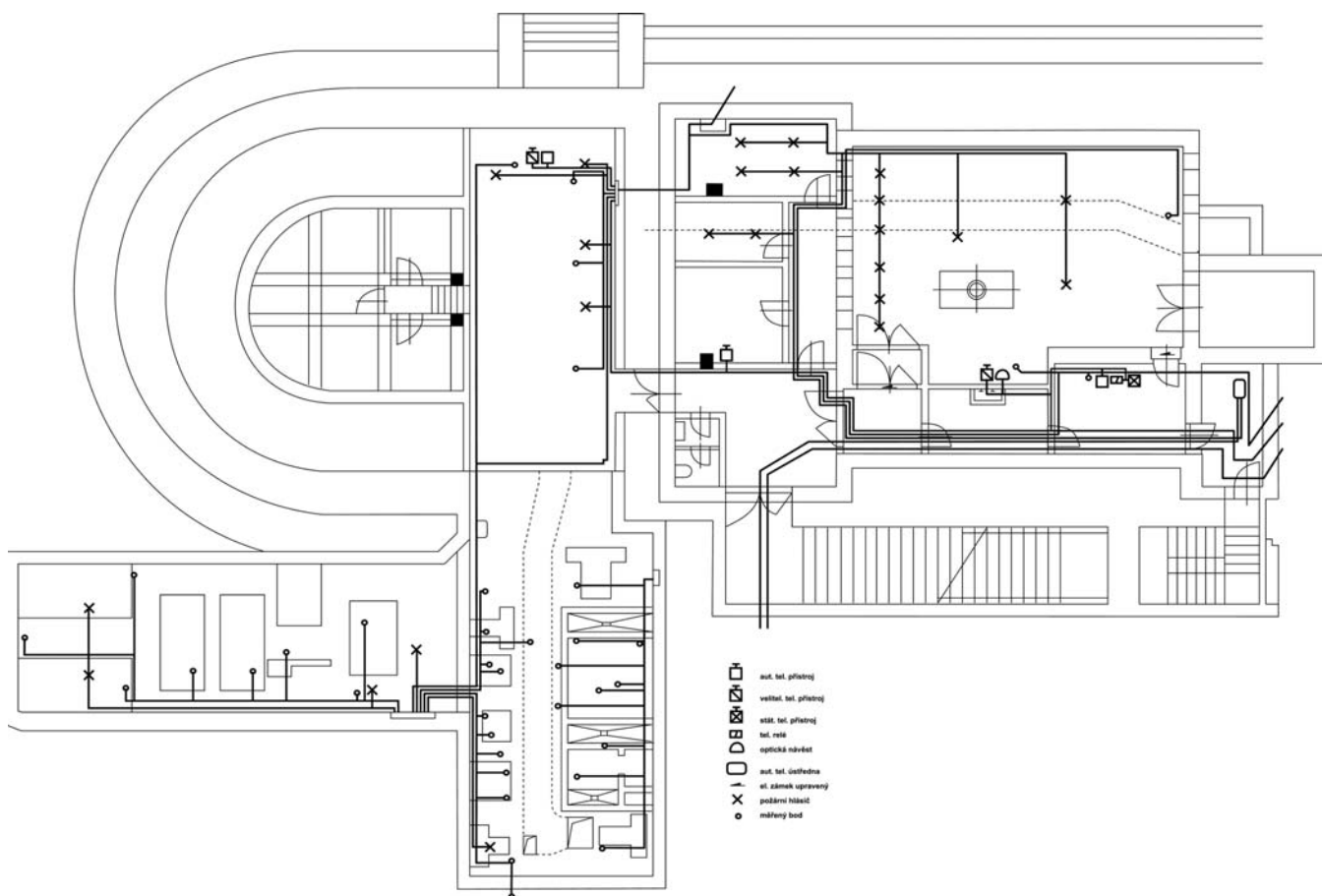
Požární zařízení, zabezpečení vchodových dveří a telefonní zařízení

Požární zařízení bylo instalováno v laboratoři, skladu, místnosti pro autokláv, dispečerské místnosti a strojovně. Na stropě laboratoře se nacházelo 9 hlásičů s nastavením na teplotu 40–45 °C. Pět hlásičů bylo umístěno před výstřiky přívodu vzduchu, ostatní na odvodu. Ve skladu byly namontovány dva hlásiče, stejně jako v místnosti s autoklávem. V místnosti pro dispečera byly na stropě instalovány automatické požární hlásiče u panelů slaboproudu a silnoproudu. Ve strojovně se požární hlásiče nacházely pouze

u motorů. Jako požární ústředna se používalo samočinné zařízení Tesla s pěti smyčkami.

Zabezpečení vchodových dveří zajišťovala optická a akustická návěšť, která při otevření dveří signalizovala upozornění veliteli 2 (zástupci náčelníka). Monitorovaných dveří bylo celkem 10, např. v místnosti pro lékaře či vchodové dveře do laboratoře. Otevření vnějších vchodových dveří bylo monitorováno a signalizováno veliteli 3 (velitel směny vnitřní ochrany) celkem ze čtyř míst. Na vnitřních stanovištích čestných stráží byla instalována nožní tlačítka pro poplašnou signalizaci na celkem deseti místech.

Vnitřní telefonické automatické zařízení spojovalo místnost dispečera, lékařů, laborantek, velitelů 1 (náčelník), 2 a 3, denní místnost mužstva Vnitřní stráže a strojovnu. Spojení zabezpečovala samočinná telefonní hledačová ústředna Tesla ÚSH-24 V pro 5 poboček a 3 spojnice. Bylo instalováno i přímé telefonní spojení velitelů 1, 2 a 3 mezi sebou. Mimo vnitřní linku mělo vedení mauzolea a lékaři své vlastní přímé státní linky. V místnosti lékařů a v laboratoři se nacházela optická a akustická návěšť, která se při telefonním hovoru rozsvítila. Ústředna byla umístěna v předšší místnosti pro lékaře a napájena 24 V baterií. K přivolení laborantky sloužilo tlačítko v laboratoři a místnosti lékařů a bzučák v místnosti laborantek. Spojovací zařízení dodal národní podnik Elektrosignal, dodávku ústředny zajistili vojenští spojari.⁴⁷

Obr. 5: Půdorys podzemních prostor mauzolea se zakreslením telefonních, signalizačních, protipožárních a registračních rozvodů a přístrojů ze září 1953. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 10, ka 7. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

⁴⁶ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. Registratura Národního muzea, Národní památník Vítkov – stavební dokumentace (dále jen RNM NPV-SD), ka 41, Slaboproudé zařízení, technická zpráva a výkresy, plány elektroinstalace: Technická zpráva a popis slaboproudých zařízení pro Národní památník v Praze na Vítkově, 1. 12. 1953.

⁴⁷ Tamtéž.

Dispečerský rozvaděč a stůl

Veškeré ovládání strojního zařízení bylo svedeno do dispečerského rozvaděče, který sestával z pěti polí umístěných do tvaru písmene U a zahrnoval rozvaděč pro dálkové měření teploty a vlhkosti od podniku Regula. Jednotlivá ovládací pole byla velín, dvě pole stykačových vývodů pro strojovnu, jedno pole pro podružné rozvaděče a přívodné pole pro napájení trafostanice. Kvůli údržbě byly rozvaděče zezadu přístupné 80 cm širokou obslužnou chodbou. V rohu proti dispečerskému rozvaděči se nacházel panel kondenzátorové baterie. Rozvaděč byl vybaven optickou i akustickou signalizací. Pole velína s rozměry 2 300 x 600 x 2 190 mm mělo na čelní stěně namontován pult s manometrem a signálními žárovkami pro kontrolu rosných bodů. Z tohoto místa měl dispečer přehled o veškerých rozvaděcích kromě rozvaděče od Reguly se záznamovou aparaturou. První pole stykačových vývodů o rozměrech 800 x 600 x 2 190 mm s celkem 15 vývody pro jednotlivé spotřebiče ve strojovně bylo instalováno vedle velína. Druhé stykačové pole obdobných rozměrů i konstrukce bylo spojeno s polem pro silové vývody a podružné rozvaděče. Vedle tohoto pole stálo poslední pole silové o rozměrech 1 000 x 600 x 2 190 mm s přívody.⁴⁸

Dispečerský stůl dodal podnik Signal.⁴⁹ Obsahoval kontrolní světla napětí, napětí nouzové baterie, voltmetry pro síť a nouzovou baterii. Dále se na něm nacházely kontrolky s tlačítky pro otevírání dveří, manometr tlaku vzduchu pro automatickou regulaci, kontrolka s vypínačem pro akumulční kamna v místnosti Vnitřní stráže a v kanceláři, vypínače pro parapety před „smuteční síní“, pro kamna v míst-

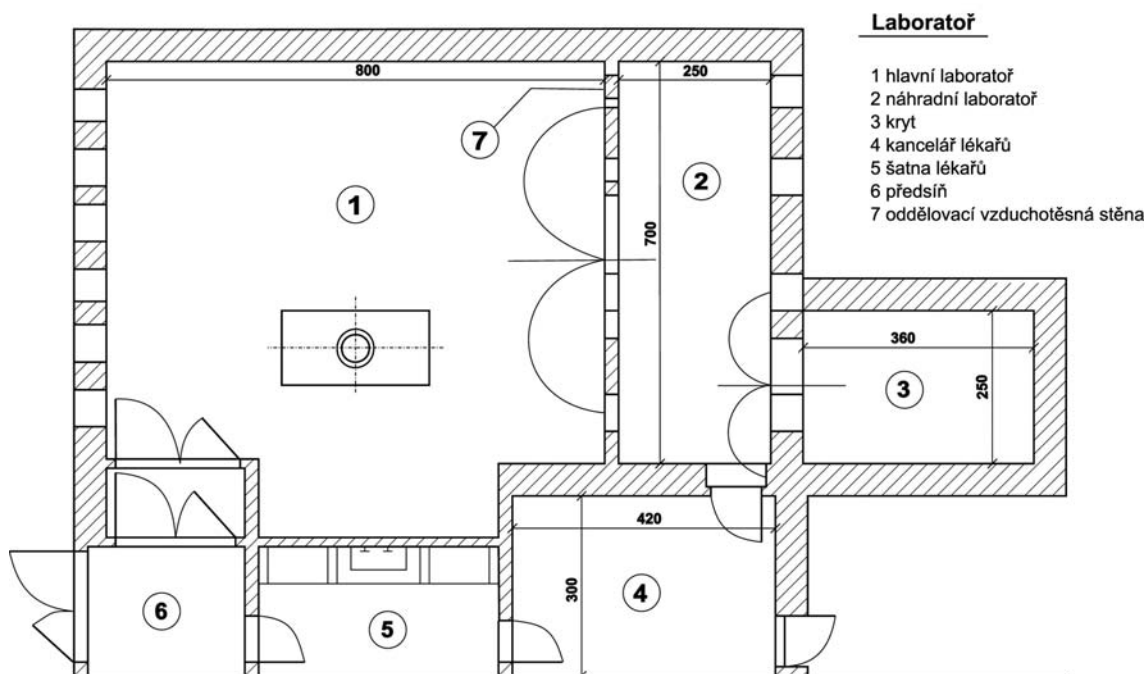
nosti laborantek a skladu, v trafostanici a místnosti dispečera. Také zde byly umístěny kontrolky s vypínači signálu přečerpávací nádrže, rosného bodu pro laboratoř i „smuteční síně“, tlaku vodovodní vody, vzduchu pro automatickou regulaci, minimálního tlaku vzduchu, vypínač reproduktoru a světel.⁵⁰

Zde je třeba dodat, že k zajištění dostatečného přívodu elektrické energie pro všechna strojní zařízení měla sloužit nově vybudovaná trafostanice, situovaná severovýchodně od památníku na začínajícím severním svahu, z níž vedly hlavní rozvody a zapojení do mauzolea.⁵¹

Vybavení laboratoře (1): obecná charakteristika

Vybavení laboratoře sestávalo z váhy pro vážení těla K. Gottwalda, instrumentárního stolku, pojízdného vozíku se snímatelnou horní částí, speciálního zdvižného zařízení s uzavíratelnou stropní clonou, a konečně z kovové přepážky pro oddělení malé a velké laboratoře, která však byla instalována až v roce 1958. Mimoto byl v laboratoři vybudován „kryt“ pro případ, že by bylo nutné tělo ukrýt před hrozcím nebezpečím. Dnes jsou v něm uloženy zbytky sarkofágu z ústřední síně, v němž po zrušení mauzolea spočívala urna s Gottwaldovým popelem.

Stěny, strop a podlaha laboratoře byly obloženy omyvatelným a dezinfikovatelným materiálem. Všechny dveře musely být vzduchotěsné. Na dveřích spojujících místnost lékařů s laboratoří byl instalován diferenční manometr pro kontrolu přetlaku laboratoře vůči ostatním prostorám.⁵²

Obr. 6: Půdorys laboratoře s legendou pro projekt vzduchotěsné přepážky. Vyhotoveno 1. 11. 1957. Zdroj: ANM, f. RNM NPV-SD, ka 62. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

⁴⁸ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 47, Výzbroj trafa, místnost dispečera, plány elektroinstalace: Dispečerský rozvaděč – technický popis, 15. 8. 1954.

⁴⁹ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 41.

⁵⁰ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 62, Větrání mauzolea – automatická regulace: Legenda k dispečerskému stolu.

⁵¹ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/4, ka 6, Technická zpráva k projektu trafostanice s diesel-elektrickým agregátem pro mauzoleum Klementa Gottwalda v Národním památníku v Praze-Žižkově na vrchu Vítkově, 25. 8. 1953; ANM, f. RNM NPV-SD, ka 43, Trafostanice – technické výkresy.

⁵² Viz VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky; ANM, f. RNM NPV-SD, ka 62, Kovová přepážka v laboratoři, vyrobena 1958 (dále jen Přepážka).

Vybavení laboratoře (2): speciální zvedací plošina s čerpadlem

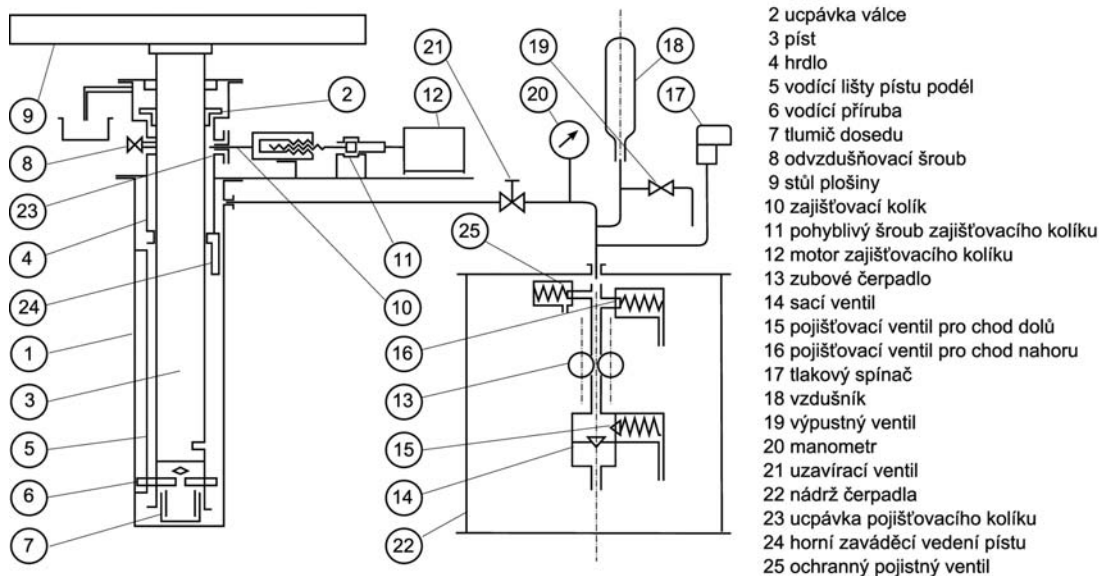
Speciální zvedací plošinu CHP 1.450–1 vyrobil národní podnik TOS Rakovník. Maximální zdvižná výška činila 4 500 mm a nosnost 1 000 kg. Čerpadlo mělo výkon 50 l za minutu a motor čerpadla 1, 1 kW. Výkon motoru zajišťovacího kolíku činil 0, 11 kW. Plošina vážila celkem 1 364 kg, čerpadlo 197 kg. Zdvih trval zpravidla 3 min. a 15 s. Plošina se skládala z válce přišroubovaného přírubou k ucpávkovému hrdlu, které spočívalo na nosníku zabetonovaném v šachtě. Hrdlem vedl píst, na jehož horní přírubu byla přišroubována deska pro upevnění rakve. V horní poloze byl píst zajištěn kolíkem, který se zasouval do otvoru v pístu pomocí převodového elektromotoru uloženého na konzoli nosníku. Plošina se ovládala dvěma přepínači se třemi polohami. Jednotlivé fáze pohybu plošiny signalizovaly příslušné signalizační žárovky. Tyto přepínače byly umístěny na stěně laboratoře, přiléhající k místnosti lékařů. Odtud měla obsluha i vizuální kontakt s plošinou. Zubové reverzační čerpadlo ZP 2–3, umístěné v nádrži, také dodal TOS Rakovník.⁵³ (obr. 7)

Tangenciální vůle stolu plošiny měla být minimální, přičemž vychýlení mohla způsobit pouze síla větší než náraz tělesa o hmotnosti nad 10 kg působící na boční plochu desky. Vymezení tangenciální vůle bylo provedeno zhruba do výše ramene obsluhy, tedy 1 800 mm. Zajištění plošiny pro optimální pracovní polohu desky mělo být ve výšce 360 mm nad podlahou. Pokud by bylo nutné zajistit plošinu

v jiné výšce, obešlo by se to bez stavebních úprav. Nevýhodou tohoto řešení byla možnost nárazu do vodícího pouzdra, chvění plošiny a komplikace při údržbě. Vymezení tangenciální vůle v celé výšce zdvihu mohlo být provedeno pomocí rozpěrných tyčí, umístěných mezi stropem a podlahou laboratoře. Tak tomu bylo v sofijském mauzoleu. I toto řešení ovšem mělo nevýhodu v podobě chvění při pohybu plošiny. Pro tlumení rázů v pražském mauzoleu bylo použito podložek z gumy, namontovaných na patky uchycení rakve na desku plošiny.⁵⁴

Vybavení laboratoře (3): uzavíratelná stropní clona

Když byla zdvižná plošina spuštěna do laboratoře, šachta do sarkofágu se uzavírala clonou. Ovládání stropního uzávěru bylo propojeno s ovládáním zdvižné plošiny, tudíž nemohlo dojít k jeho uzavření v okamžiku, kdy byla plošina v jiné poloze než v laboratoři, respektive ke srážce clony s plošinou. Dodávku a montáž zařízení provedl národní podnik Švermovy závody Slaný pod dozorem pplk. Ing. J. Špačka ve dnech 23. 8. a 1. 9. 1953. Stropní clona sestávala ze závěsné konzole k upevnění vodícího rámu, dále z vodícího rámu z úhelníků, plechového tělesa clony, dvou kovových tyčí pro její posun, převodové skříňky a dvou ložisek s ozubenými kolečky pro posun cévových tyčí. Elektromotor pro posun uzávěru s vačkovým spínačem měl výkon 0, 68 koňských sil se 1 400 otáčkami za minutu.⁵⁵

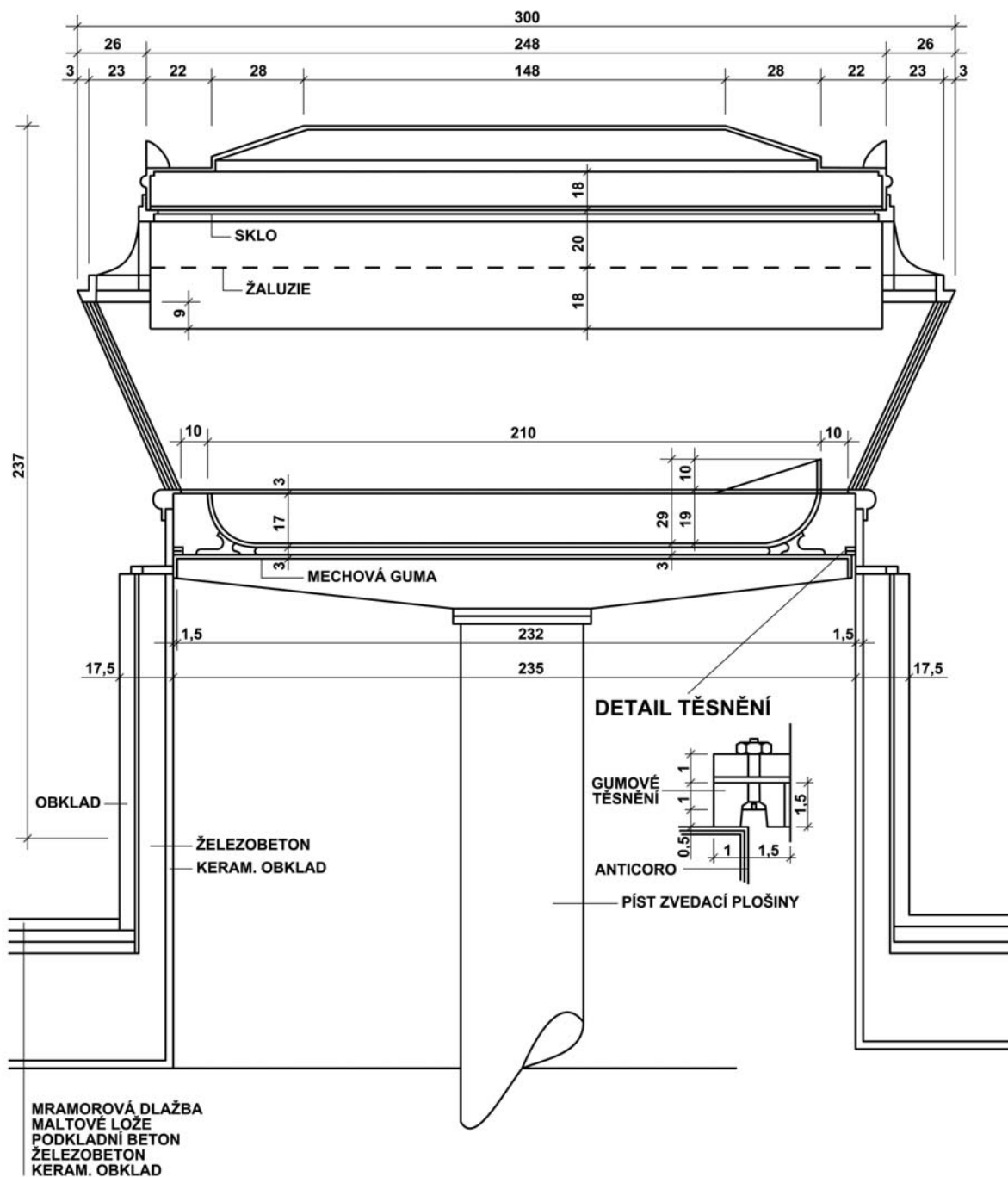

Obr. 7: Schéma zvedací plošiny s legendou. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/6, ka 7. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

⁵³ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/6, ka 7, TOS Rakovník, n. p., Technický popis a návod k obsluze speciální zvedací plošiny typ CHP 1.450–1 /s čerpadlem ZP 2–3/, výrobní číslo 018626, rok výroby 1953; VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 13/4, ka 10, Vojenský projektový ústav – projektová dokumentace IV.: Zvedací plošina; VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/6, ka 7, TOS Rakovník, n. p., Návod pro obsluhu zubového reversačního čerpadla ZP 2–3, výrobní číslo 018625, rok výroby 1953.

⁵⁴ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Dopis číslo jednací 026103 z 24. 10. 1953 – zvedací plošina (návrhy k zlepšení provozní bezpečnosti); *tamtéž*, Zkoušky.

⁵⁵ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 4, ka 1, Švermovy závody n. p. Slaný – uzavírací stropní clona do laboratoře (harmonogram dodávky); VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 13/4, ka 10, Vojenský projektový ústav – projektová dokumentace IV.: Elektrický stropní uzávěr; VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

Obr. 8: Podélný řez sarkofágem s detailním zakreslením umístění skleněné rakve pro tělo na zvedací plošině a způsobu hermetizace sarkofágu při vyzdvižení těla k vystavení. Zdroj: ANM, f. RNM NPV-SD, ka 64. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Vybavení laboratoře (4): hermeticky uzavíratelná přepážka

Přepážku navrhli lékaři mauzolea v listopadu 1957. Měla rozdělit stávající laboratoř na větší, sloužící k běžným úkonům kontroly a ošetřování viditelných partií těla, a menší, určenou pro výzkumné účely a doplňující balzamování.⁵⁶ Přepážka se skládala ze dvou polovin o celkové šíři 6 950 mm a výšce 3 080 mm bez rámu. Na objednávku velitelství mauzolea z 22. 4. 1958 ji vyrobily a namontovaly Středocheské strojírny – závod Vysočany v září 1958. Kolaudační

řízení proběhlo 29. 9. 1958.⁵⁷ Dne 5. 3. 1959 v 7:45 hod. pak bylo za účasti dr. Z. Lodina instalováno chladicí zařízení pro menší laboratoř.⁵⁸

Klimatizační režim malé laboratoře měl dvě úrovně. V případě první, standardní úrovně byly hlavní i vedlejší laboratoř klimatizovány paralelně. Větrací otvory a dveře v hermeticky uzavíratelné stěně byly otevřené. V obou laboratořích se tedy udržovala stejná teplota i vlhkost. Druhá úroveň klimatizačního režimu se využívala při údržbě hlavní laboratoře a doplňujících balzamáčích. Otvory a dveře ve vzduchotěsné stěně se uzavřely a vedlejší laboratoř byla

⁵⁶ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 62, Přepážka.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ NA, f. Archiv ÚV KSČ, Klement Gottwald 1896–1954 (dále jen 100/24), nezpracováno – mauzoleum, kniha č. 36 (dále jen kniha č. 36), 5. 3. 1959, list 125.

Obr. 9: Snímek těla v laboratoři ze 14. 9. 1958. Při dolním okraji fotografie je dobře patrná část kovové desky zvedací plošiny. Zdroj: NA, f. 100/24, nezpracováno – mauzoleum, fotoalbum od ledna–února 1955.

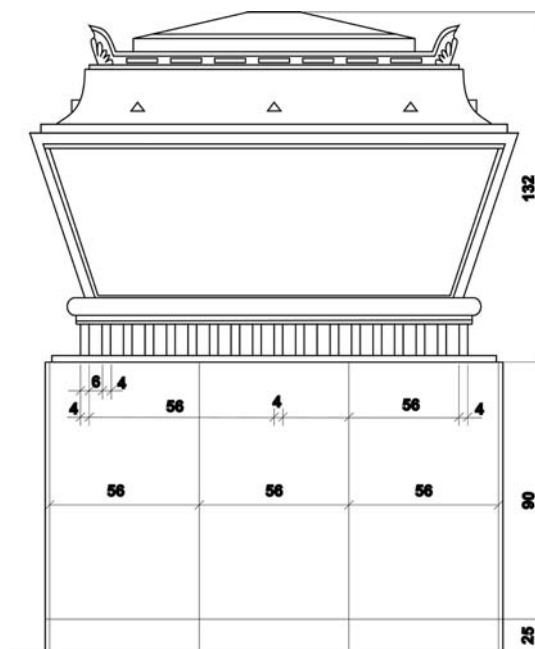
chlazena odpařovači bez požadavků na relativní vlhkost. Bylo-li třeba odvětrat závadný vzduch z vedlejší laboratoře, uzavřela se obchozí klapka a vzduch byl odsáván do komína. V malé laboratoři se tedy udržovala pouze požadovaná teplota, nikoli vlhkost.⁵⁹ Ta totiž nebyla směrodatná při doplňujících balzamacích, kdy bylo tělo většinu času ponořeno ve vaně s roztokem.

Místnost se sterilizačním přístrojem

Vzhledem k nutnosti sterilizace používaného materiálu a pomůcek byla zřízena místnost s autoklávem, kde se sterilizace prováděla. Národní podnik Chirana Praha – Záběhllice dodal skříňový autokláv s typovým označením 456/1 o objemu 160 dm³. Sterilizace materiálu v něm probíhala syencou párou o teplotě 124 °C a tlaku 2, 5 atm. Přístroj mohl provést dva sterilizační cykly za hodinu.⁶⁰

Sarkofág (1): obecná charakteristika

Sarkofág, umístěný ve „smuteční síni“ se skládal z kovové konstrukce, v jejímž více byla uložena osvětlovací soustava. Navrhl jej a dodávku koordinoval architekt Jan Zázvorka st. Kovové části sarkofágu dodal národní podnik Závody umělecké kovovýroby (Zukov) Praha. Tvořila je konstrukce z tombakových plechů a ozdoby jako palmety, snítky vavřínu a lipové ratolesti. Boční a stropní skla a sklo ve více sarkofágu byly zrcadlové zabroušené desky dodané Chudeřickými sklárnami. Upevnění rakve na zdvižném zařízení bylo provedeno mikrometrickými šrouby pro posun, včetně nerezového obložení desky plošiny dodané firmou Zukov dne 20. 10. 1953.⁶¹ Vnitřek sarkofágu byl vyložen sterilní voštinou potaženou sametem.⁶² Součástí interié-

Obr. 10: Návrh sarkofágu od arch. J. Zázvorky st. z května 1953, čelní pohled. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/3, ka 6. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

ru byl samozřejmě i odporový teploměr.⁶³ Dne 19. 1. 1954 v 10 hodin pak byl do sarkofágu nainstalován vysílací vlhkoměr.⁶⁴ Důvodem zdržení dodávky tohoto důležitého přístroje byla nutnost vyvinout zvláštní prototyp vzhledem k omezeným prostorovým rozměrům.⁶⁵

Sarkofág (2): osvětlovací soustava

Pořízení a instalaci osvětlovacího zařízení pro sarkofág měl na starosti plk. Ing. Č. Tyšer z hlavní stavební a ubytovací správy MNO. Dodávku a montáž včetně projektu zajistil Československý státní film, ateliéry Praha – Barrandov. Jednotlivé komponenty pocházely od různých subdodavatelů a byly postupně instalovány ve dnech 25. 8.–1. 11. 1953.

Osvětlovací soustava se skládala z instalačního zařízení obsahujícího tři a pětiramenná osvětlovací tělesa tvořená tubusy, do nichž byly namontovány kondenzorové čočky, objektivy, zrcátka, tepelné a barevné filtry a žárovky. Celkem bylo dodáno 30 kusů žárovek o příkonu 50 W a 100 W. Oba druhy světelných zdrojů pracovaly pod napětím 24 V. Do budoucna bylo zajištěno dalších 1000 ks. Tok světla usměrňoval systém posuvných clon. Dále zařízení obsahovalo reflektory v podobě T-mikrolamp, transformátor napě-

⁵⁹ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 62, Přepážka.

⁶⁰ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

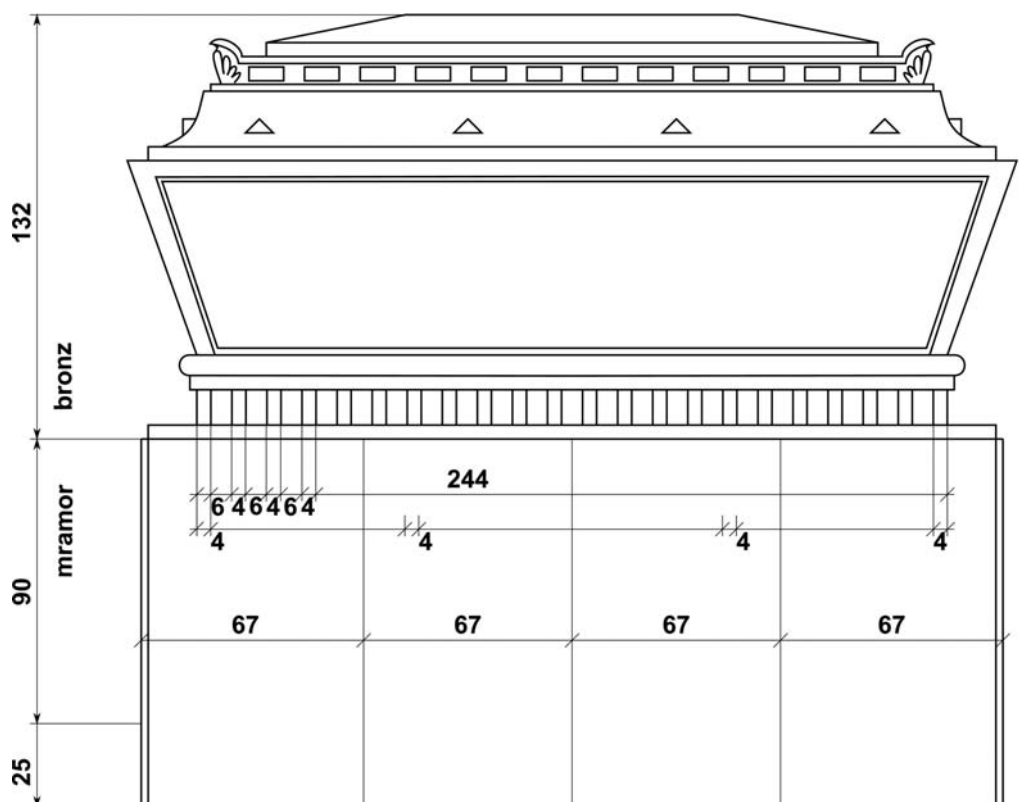
⁶¹ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 4, ka 1, „Zukov 01“ – sarkofág (harmonogram dodávky).

⁶² VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Program zkoušek od 26. 10. do 5. 11. 1953 (včetně dokončovacích prací), 26. 10. 1953 (dále jen Program).

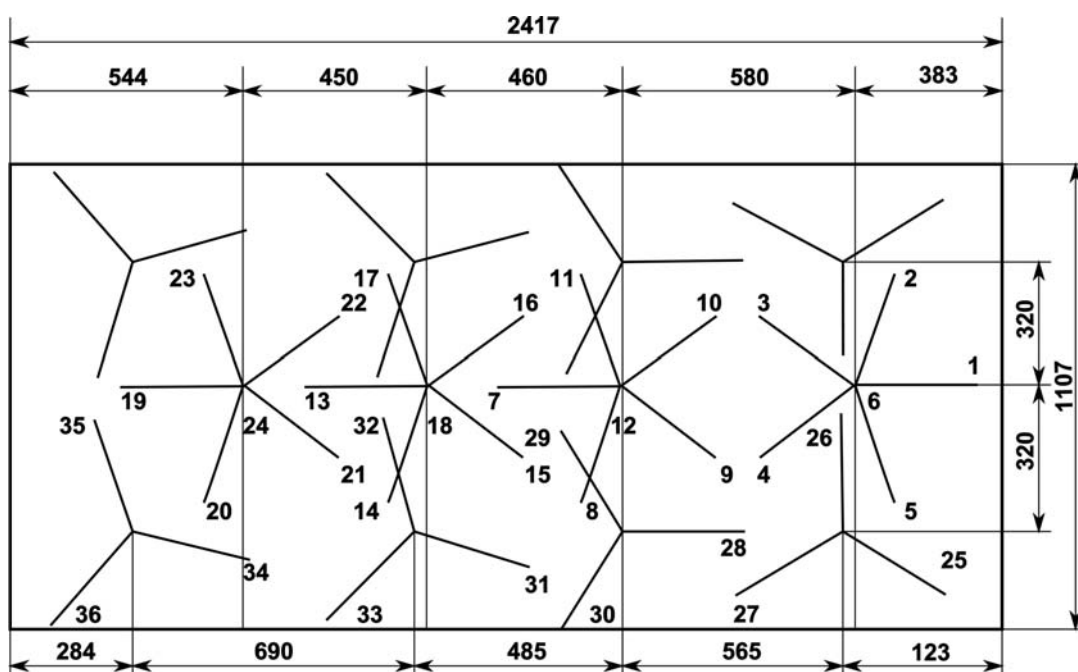
⁶³ ANM, f. RNM NPV-SD, ka 41.

⁶⁴ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Vytříděné spisy sekretariátu ministra vnitra 1954–1960 (dále jen 319), sig. 319-9-20, Mausoleum Kl. Gottwalda, zabezpečení orgány MV – zařízení, usnesení ÚV KSČ, rozsah prací a pod.: Ministerstvo zdravotnictví SSSR – Protokoly balzamování těla Klementa Gottwalda 30. 11. 1953–8. 2. 1955 (rusky) (dále jen Protokoly), 19. 1. 1954, s. 16–17.

⁶⁵ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

Obr. 11: Návrh sarkofágu od arch. J. Zázvoroky st. z května 1953, boční pohled. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/3, ka 6. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Obr. 12: Schéma rozmístění světelných zdrojů ve stropě sarkofágu podle projektu Čs. státního filmu z 20. 9. 1953. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 13/6, ka 11. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

tí z 220 V na 24 V s výkonem 2000 W (i s rezervou) a rozvodnou desku se signalizačním zařízením. Veškeré zařízení muselo být z technických důvodů dodáno do 25. 10. 1953.⁶⁶

Prvotní konstrukce však nebyla dokonalá a během provozu poměrně často docházelo k závadám. V roce 1954 musela být osvětlovací soustava rekonstruována pod vedením doc. N. V. Gorbačova, vedoucího pracovníka Elektro-

⁶⁶ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 4, ka 1, Osvětlení.

1	PODUŠKA - FIALOVÝ FILTR
2	PODUŠKA - FIALOVÝ FILTR
3	RAMENO PRAVÉ
4	RAMENO LEVÉ
5	PODUŠKA - FIALOVÝ FILTR
6	ČELO

25	PODUŠKA - FIALOVÝ FILTR
26	OBLIČEJ - BODOVÝ
27	NÁRAMENÍKY - BODOVÝ

7	CELÝ OBLIČEJ - ORANŽOVÝ FILTR
8	OD ZÁPĚSTÍ LEVÉ RUKY K LOKTI
9	OD LOKTE PO RAMENO
10	OD LOKTE PO RAMENO
11	OD ZÁPĚSTÍ PRAVÉ RUKY K LOKTI
12	ŽALUDY

28	LEVÁ TVÁŘ - BODOVÝ
29	PRSA
30	OD LOKTE K PŘEZCE

13	PRSA
14	LEVÁ RUKAVICE
15	PROSTOR VLEVO OD LEVÉ RUKAVICE
16	PROSTOR VPRAVO OD PRAVÉ RUKAVICE
17	PRAVÁ RUKAVICE
18	OD PASU KE KOLENŮM

31	BŘICHO
32	ROZKROK
33	LEVÁ KYČLE

19	KOLENA
20	LEVÉ STEHNO
21	LEVÉ LÝTKO
22	PRAVÉ LÝTKO
23	PRAVÉ STEHNO
24	OBA KOTNÍKY

34	NAD KOLENA
35	PRAVÁ BOTA
36	LEVÉ LÝTKO

Obr. 13: Původní legenda ke schématu rozmístění světelných zdrojů z 20. 9. 1953 udává, kam dopadaly paprsky z jednotlivých svítidel. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 13/6, ka 11. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

technického ústavu v Moskvě a autora systému osvětlení těla V. I. Lenina v novém sarkofágu, instalovaném v roce 1945.⁶⁷

Provozní zkoušky mauzolea (1): klimatické a akustické testy prostředí

Dle výpočtů a předběžných zkoušek sarkofágu tak, jak byl zkonstruován, by teplota v hermeticky uzavřené části při vystavení těla stoupla na nepřijatelnou hodnotu. Sarkofág tedy bylo nutné upravit a 23. 10. 1953 byla provedena zkouška na již upraveném sarkofágu. Z výsledků odborníci vyvozovali, že dvě skla se vzduchovou mezerou, úprava osvětlovacích těles a zabudování speciálního potrubí pro odvod tepla přímo z prostoru žárovek by měly postačit k tepelné izolaci hermetické části od osvětlovací soustavy. Jednoduchá postranní skla sarkofágu měla dostatečně odvádět teplo. Po plánované výměně stropního skla hermetické části za sklo determální se očekávalo další zlepšení podmínek.

Během zkoušky hermetické části sarkofágu byl prokázán maximální výkyv teploty o 0, 34 °C za 4 hodiny. Zkouška probíhala od 16:10 do 20:10 hod. tak, že na desku zvedací plošiny byly umístěny 4 teploměry setinné, jeden dese-

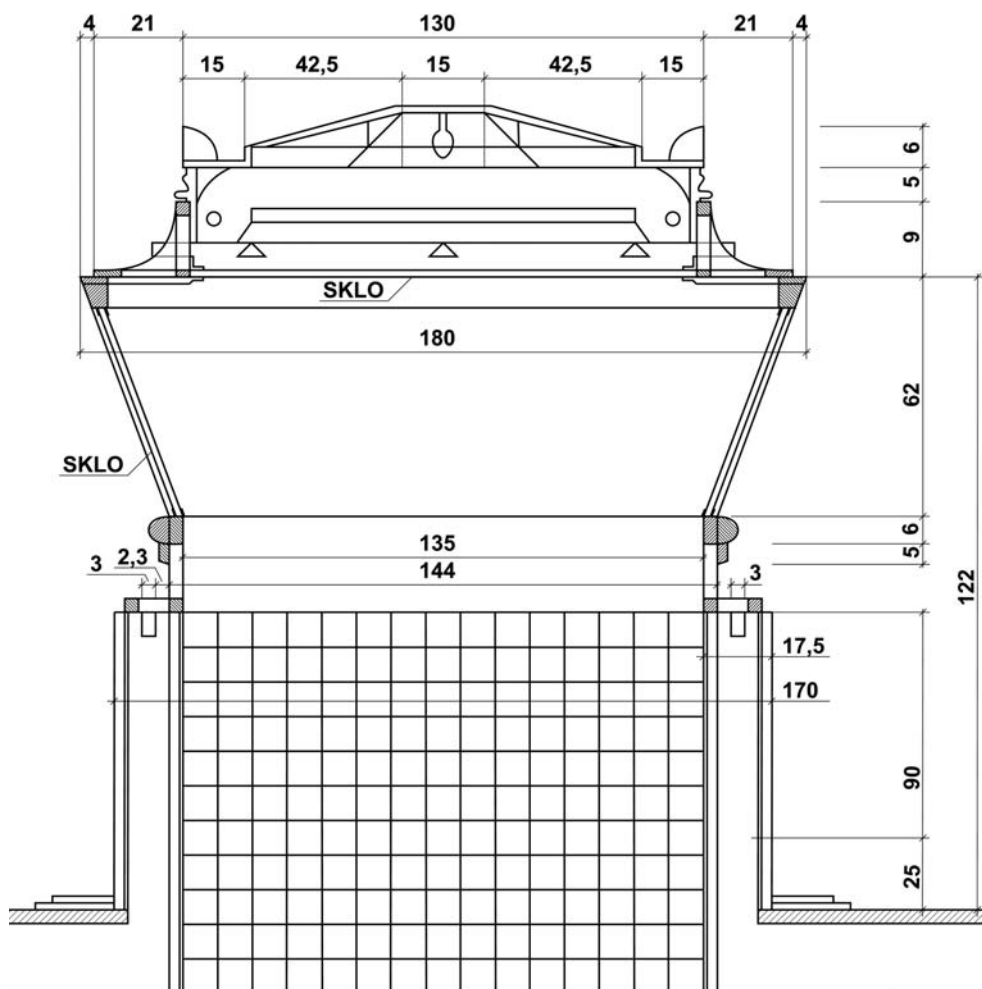
tinny a jeden radiometr v různých výškách. Vytemperování sarkofágu po vyzdvižení teploměrů na plošinu trvalo 20 minut, přičemž teplota v laboratoři činila 17, 5 °C a ve „smuteční síni“ 16 °C. Hodnoty z teploměrů v sarkofágu se odečítaly v pětiminutových intervalech pomocí theodolitového dalekohledu. Teplota v průběhu zkoušky pomalu klesala, poté mírně stoupala, po třech hodinách mírně klesla, a následně začala opět stoupat.⁶⁸

Další kontrolní zkoušky sarkofágu a klimatizace „smuteční síně“ probíhaly 6., 7. a 13. 11. 1953. Na desku zdvižené plošiny byly umístěny teploměry s přesností 0, 02 °C. V okolí sarkofágu a laboratoři se teploty měřily stonkovými teploměry s přesností 0, 1 °C, rozmístěnými v různých výškách. Relativní vlhkost prostoru měřily aspirační psychrometry, registrační hygrometr a pro kontrolu se provádělo měření váhovou metodou. V době zkoušek ještě nebyl do sarkofágu nainstalován stálý snímač s vysílačem hodnot relativní vlhkosti. Měření toku vzduchu okolo sarkofágu zajišťovaly katatermometry.

První zkouška 6. 11. 1953 probíhala tak, že 160 vojáků procházelo 4 hodiny „smuteční síní“, přičemž teplota uvnitř osvětleného sarkofágu vzrostla o 0, 78 °C a teplota „smuteční síně“ o 0, 6 °C. Křivka nárůstu teplot byla pravidelná, po vypnutí osvětlení a ukončení zkušebních návštěv trvalo

⁶⁷ ABS, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 30. 9. 1954, s. 124; Jurij I. LOPUCHIN, *Bolezn, smert' i balzamirovanije V. I. Lenina. Pravda i mify*, Moskva 1997, s. 124–125.

⁶⁸ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky sarkofágu – hlášení, 28. 10. 1953.

Obr. 14: Příčný řez z původního návrhu sarkofágu od arch. J. Zázvorky st. z května 1953 včetně stropní části pro uložení osvětlovací soustavy, pro jejíž oddělení od hermetizované části se tehdy počítalo jen s jedním obyčejným sklem. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/3, ka 6. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

vychladnutí sarkofágu na výchozí teplotu stejně dlouho jako vyhřátí. Druhá zkouška proběhla 7. 11. 1953 za účasti 140 vojáků po dobu 2 hodin a teplota v sarkofágu stoupla o 0, 4 °C. Poslední zkouška se konala 13. 11. 1953 od 8:50 do 14:50 hod. s 240 vojáky, kteří nepřetržitě procházeli „smuteční síní“. Teplota uvnitř sarkofágu vzrostla o 0, 52 °C z 16, 48 na 17 °C. Na hranici páté hodiny testu setrvalo ve „smuteční síní“ 140 osob a teplota začala rychle stoupat. Měření toku vzduchu kolem sarkofágu ukázalo, že vzduch proudil rychlostí 0, 15–0, 25 m/s na pravé straně, 0, 22–0, 3 m/s po levé straně a 0, 15–0, 34 m/s na zadní straně.

Bylo zjištěno, že klimatizace stále nezabezpečovala konstantní teplotu v sarkofágu a systém provětrávání nezastraňoval prostupu tepla z osvětlovací soustavy do hermetické části. K nápravě těchto nedostatků byla kromě snížení příkonu osvětlení na polovinu a instalace determálního skla s izolační vzduchovou mezerou přijata další opatření jako odstínění nepotřebného tepla i světelných paprsků pomocí speciální folie a seřízení směru a rychlosti proudění vzduchu z výustek v římsě na horní část sarkofágu. Poté již bylo konstatováno, že klimatizace „smuteční síně“ splňovala nutné provozní požadavky.⁶⁹

Měření akustiky a hlučnosti v mauzoleu probíhalo 11. a 12. 10. 1953. Pracovníci katedry fyziky ČVUT a vojenského technického ústavu měřili v první klimatizační komoře za ventilátorem u dveří, kde hladina zvuku činila 72 dB, dále na začátku střední větve klimatizace u přívodu vzduchu do „smuteční síně“ a v samotné „smuteční síní“ s výsledekem 39–40 dB. Uprostřed laboratoře byla naměřena hodnota hladiny hlasitosti 40–42 Ph (fónů).⁷⁰

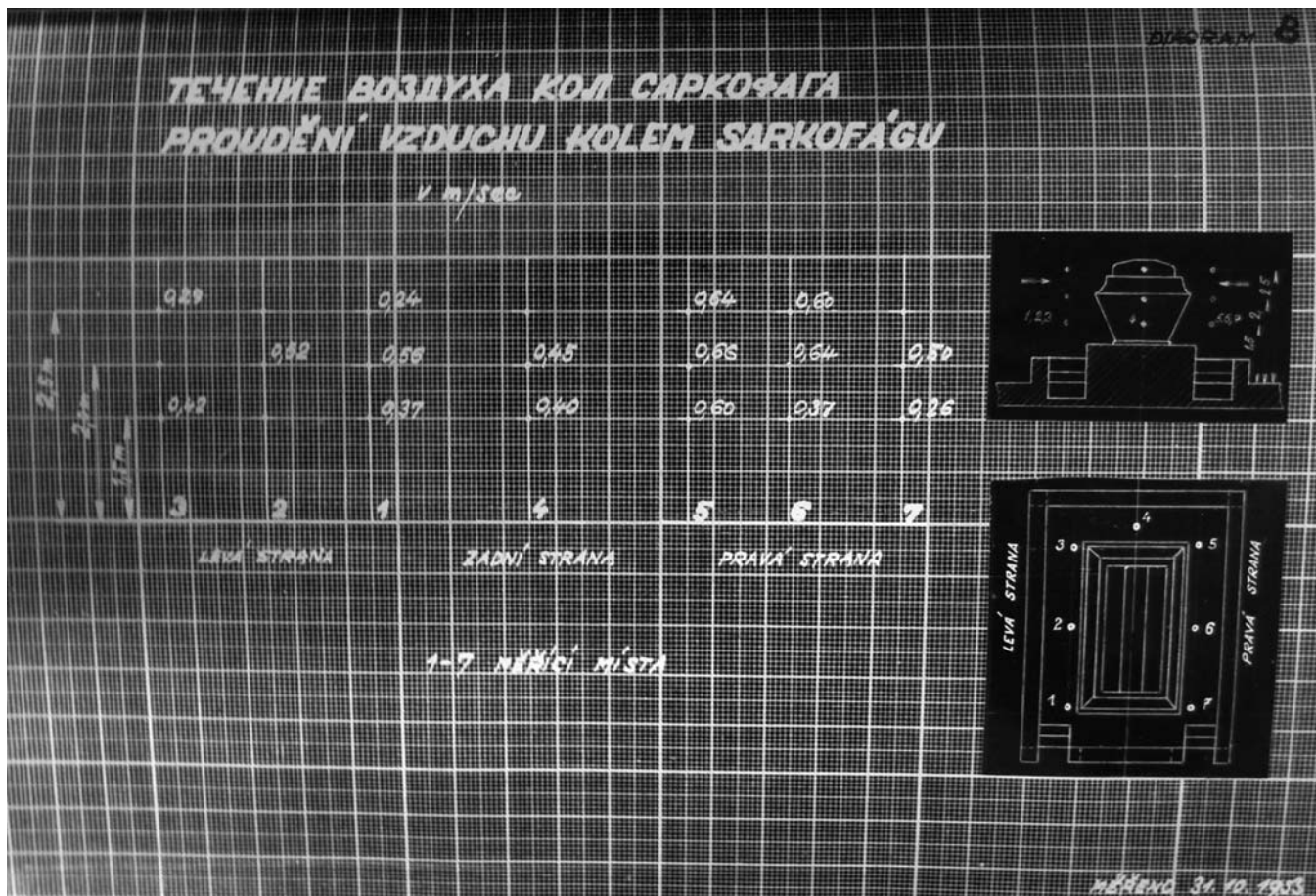
Provozní zkoušky mauzolea (2): testy technického zařízení a zjištěné nedostatky

Nastavení a odzkoušení klimatizačních a dalších zařízení probíhalo od 26. 10. do 5. 11. 1953. Současně se dokončovaly drobnější stavební práce.⁷¹ Ve dnech 6., 7. a 13. 11. provedli kontroloři z vojenského technického ústavu kromě praktických testů vhodnosti prostředí (viz výše) také důkladnou inspekci nejdůležitějších technických zařízení. Své poznatky vylicili v hlášení, které se podrobně věnuje především funkčnosti a nedostatkům klimatizačních a elektroinstalačních zařízení.

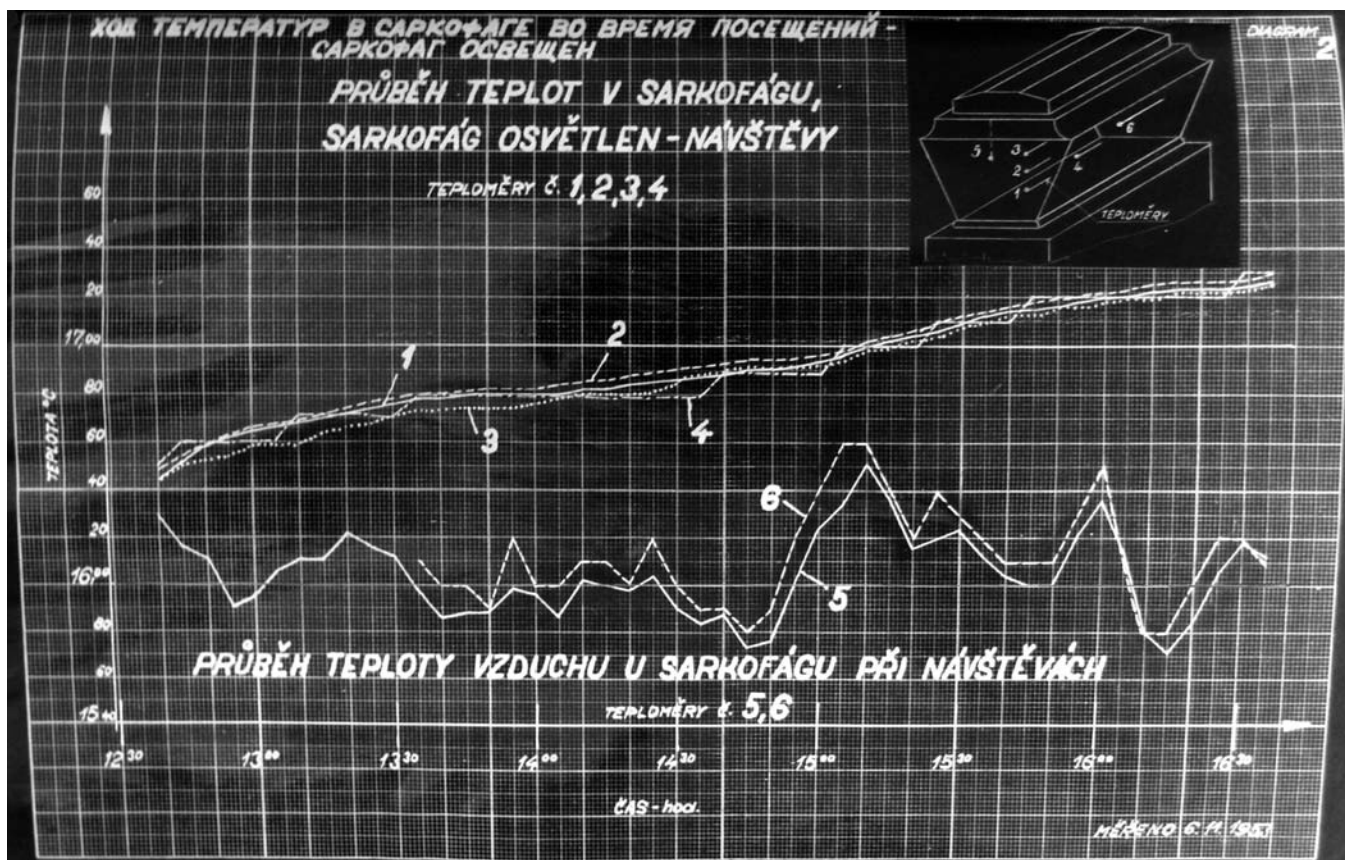
⁶⁹ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

⁷⁰ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 11, ka 7, Měření hluku a kmitočtová analýza ventilátorového zařízení v Mauzoleu, 17. 10. 1953.

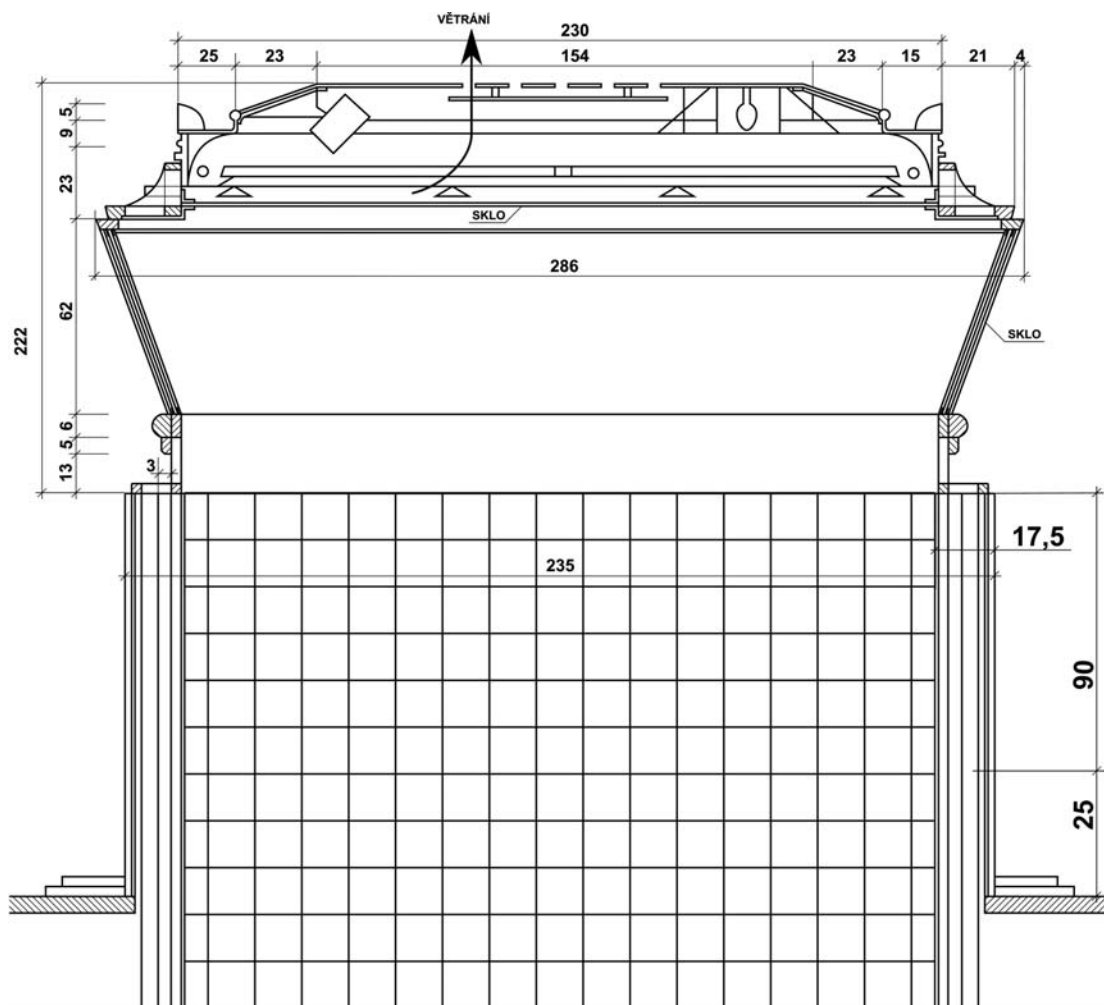
⁷¹ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Program.

Obr. 15: Diagram měření toku vzduchu kolem sarkofágu, které provedl vojenský technický ústav 31. 10. 1953. Zdroj: VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555.

Obr. 16: Diagram měření teplot uvnitř i vně sarkofágu, které provedl vojenský technický ústav 6. 11. 1953. Teplota v sarkofágu překročila nejvyšší přípustnou mez 17 °C proto, že výchozí teplota sarkofágu před testem byla příliš vysoká; sarkofág ještě nevy- stýdl na teplotu „smuteční síně“. Zdroj: VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555.

Obr. 17: Podélný řez z původního návrhu sarkofágu od arch. J. Zázvorky st. z května 1953 včetně stropní části pro uložení osvětlovací soustavy, pro jejíž oddělení od hermetizované části se tehdy počítalo jen s jedním obyčejným sklem. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/3, ka 6. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

K odstranění zjištěných nedostatků byly ihned navrženy úpravy. Pro snazší dezinfekci vzduchu měla být zlepšena přístupnost kanálu vzduchotechniky přivádějícího vzduch do laboratoře. Také se ukázalo, že chyběly měřiče průtočného množství výtlačného vzduchu a řízení hladiny vody v pračkách a nádržích chladicí vody bylo nespolehlivé. Mřížky sacího a výtlačného kanálu navíc mohly v zimním období zamrznout. I proto měly být dodány další topné články k elektrickému kotli na ohřev vody. Bylo rovněž zjištěno, že hluk ve „smuteční síni“ dosahoval při chodu klimatizace hodnoty 43–44 Ph, což však bylo vzhledem k požadované hodnotě 40 Ph uznáno za vyhovující. Osvětlení „smuteční síně“ mělo intenzitu 0,5 lx (luxu), s bočním osvětlením pak 3,5 lx. Sarkofág byl po redukcí původního nastavení osvětlen speciálními tělesy s žárovkami o příkonu 35 W pod napětím 12 V, které měly životnost přibližně 100 hodin, při podžhavení na 9 V asi 500 hodin.

Zkoušky prašnosti a čistoty ovzduší byly provedeny celkem pětkrát dvěma pracovníci. Pro snížení kontaminace původního vzduchu do laboratoře byl do pračky přidán roztok

Ryfnu a stříbra a vylepšeno uložení vatových vložek ve filtrech. Nápravou zjištěných nedostatků, jako byla malá účinnost olejového filtru a nedostatečné utěsnění rámu vatových filtrů, bylo dosaženo takové čistoty ovzduší, že ve 100 l vzduchu zbylo z původních 41 kolonií mikrobů a 3 kolonií plísní pouze 2, 4 kolonie mikrobů (převážně *staphylococcus albus*) a 1 kolonie plísní. Inspektoři přesto upozornili, že klimatizace nezaručovala úplnou sterilitu vzduchu v laboratoři. Pravidelné čištění potrubí, používání desinfekce při promývání vzduchu a častá výměna vatových filtrů měly prozatím postačit k minimalizaci výskytu mikroorganismů. Pro zajištění maximální sterility se však doporučovalo vyvinout nové filtrační zařízení.

Interiér sarkofágu včetně látkových potahů byl sterilizován, nicméně při poslední zkoušce 13. 11. se zjistilo, že model použitý Čs. státním filmem k nastavení osvětlovací soustavy byl prolezlý hmyzem a obsahoval larvy molů. Model byl okamžitě odstraněn a kontrolóři museli sarkofág znovu důkladně dezinfikovat.⁷² Zvedací plošina, stropní uzávěr a autokláv byly uznány za vyhovující.

⁷² Ačkoli význam slova „model“ zde není zcela jasný, vzhledem k výskytu hmyzu a larev molů mohlo jít o oblečenou figurínu usnadňující optimální nastavení osvětlení. Gottwaldovo tělo se v době zkoušek stále nacházelo v objektu Pod kaštaný 24 a do mauzolea mohlo být převezeno až poté, co byly veškeré prostory a zařízení prohlášeny za vyhovující a předány do užívání ministerstvu vnitra, tj. mezi 17. 11. a 30. 11. 1953, kdy sovětská balzamovači pořídili na Vítkově první zápis do balzamačních protokolů. Srov. článek „Aby byla zachována tvář soudruha Gottwalda“ v tomto čísle.

Hlavním problémem silnoproudých rozvodů byla poruchovost stykačů způsobená nedostatečnou tepelnou izolací. Transformační stanice nebyla v době zkoušek ještě dokončena a mauzoleum bylo napájeno z městské sítě. Slaboproudá zařízení kontrolaři prohlásili za vyhovující. Závěrem konstatovali nutnost urychleného dosušení celého objektu lampami, ventilátory a kyslíkovými injekcemi.⁷³

Kolaudační řízení

Již 6. 11. 1953 proběhlo kolaudační řízení za přítomnosti komise zástupců investora (hlavní stavební a ubytovací správa MNO), hlavních projektantů arch. J. Zázvorky st., Ing. arch. P. Kubíčka a Ing. Zdeňka Hoffmanna, zástupců vojenských technických a stavebních složek, armádního hygienika pplk. MUDr. Aloise Semeráda a zástupců stavebního podniku Konstruktiva, především stavbyvedoucího Ing. Sergeje Uzelace.

Kolaudační jednání bylo *prohlášeno za přísně tajné. Všichni přítomní byli upozorněni na nutnost zachovat o všech pracích přísné tajemství, zejména přísně utajit všechny údaje o druhu, účelu a provozu provedené stavby a jejího zařízení, jak nařizují všechny předpisy a pokyny o zachování státních a služebních tajemství a vzali na vědomí všechny trestní následky plynoucí z porušení těchto nařízení.*⁷⁴

Zápis o kolaudačním řízení mimo jiné uvádí, že *vzhledem ke zvláštnosti díla a jeho technické obtížnosti docházelo často ke změnám projektu i stavebních úprav, protože nebylo do této doby u nás zkušeností s podobnou výstavbou.*⁷⁵ Po zásadní změně projektu v létě 1953, kdy byly dispozice mauzolea úplně přepracovány pro prakticky neustálé uložení těla v sarkofágu, nikoli v laboratoři, se hektičnost výstavby a dodávek nezbytných agregátů ještě zvýšila. Komise mohla přesto konstatovat, že *dnešního dne jsou v podstatě veškeré stavební a řemeslné práce dokončeny. [...] Byly řádně provedeny a nevykazují [...] viditelných závad. Speciální instalační a strojní zařízení [...] byla prohlédnuta při předkolaudačních technických prohlídkách [...] odbornými orgány vojenského technického ústavu [...]. Konečná technická kontrola bude dokončena po uvedení veškerého zařízení do zkušebního provozu [...].*⁷⁶

Komise dále sdělila, že *vzhledem k výše uvedenému je zařízení zkoušeno podle poznatků, které jsou získány teprve nyní [...]. Během těchto zkoušek zjištěné nedostatky se současně odstraňují, některé bude možno odstranit až postupem doby ve vlastním provozu. Příčiny těchto závad, které však nejsou podstatného rázu, tkví v tom, že bylo nutno použít některých prototypových zařízení, jejichž přesnou a bez-*

*vadnou funkci bude možno dosáhnout až za delšího provozu.*⁷⁷ Záruční doba byla stanovena na 1 rok a do jejího uplynutí odpovídala za bezvadný stav stavby Konstruktiva, n. p., přičemž ne zrovna ideálně provedené elektrické instalace byly ze záruky rovnou vyňaty. Superkolaudace se měla uskutečnit 5. 11. 1954. Dne 17. 11. 1953 předalo ministerstvo národní obrany Gottwaldovo mauzoleum do užívání ministerstvu vnitra.⁷⁸ Celkové náklady na stavbu a vybavení mauzolea včetně víceprací a dodatečných výdajů za rok 1953 činily 9 975 223, 82 Kčs.⁷⁹

Další řešení nedostatků a rekonstrukce technického zázemí v letech 1954–1955

Dodatečné úpravy strojního vybavení a konstrukčního řešení částí Gottwaldova mauzolea, z nichž některé nadhodili již inspektoři z vojenského technického ústavu i kolaudační komise, byly provedeny po ročním získávání zkušeností s provozem. Vlastně se s nimi počítalo ihned při předání objektu ministerstvu vnitra a některé z předpokládaných nutných úprav jsou konkrétně uvedeny v návrhu na schválení úplné projektové dokumentace, který politickému sekretariátu předložil 6. 1. 1954 A. Čepička.⁸⁰ Především práce na silnoproudých instalacích měly v zájmu plynulosti a bezpečnosti dalšího provozu charakter zásadní rekonstrukce a vyžádaly si nemalé dodatečné investice.

Otázkami rekonstrukce se zabývá zpráva pro politický sekretariát ÚV KSČ ze 14. 4. 1954, kde se mimo jiné uvádí, že by měl být umožněn styk československých odborníků se sovětskými specialisty na osvětlení sarkofágu za účelem vyřešení projektu a získání dokumentace. Osvětlení základním světlem totiž nebylo rovnoměrné, zabezpečené pouze bodovými efektními světly, čímž vznikala nežádoucí hra světla a stínů. Barva světla tím pádem byla také chladného tónu. K dalším problémům patřilo umístění folií a nedostatečné filtry. Sověští lékaři dokonce označili úpravu osvětlení za nezbytnou podmínku své další práce.⁸¹

Závažnou závadou byla nevyhovující elektroinstalace. Vodiče měly nedostatečný průměr, což mohlo způsobit požár. Bylo konstatováno, že *elektrická instalace [...] jest provedena [...] způsobem, který odporuje všem stávajícím předpisům.*⁸² Stěny ochozu okolo vestavěné „smuteční síně“ byly nedostatečně izolované proti vlhkosti, bylo třeba z nich odstranit dřevo kvůli nebezpečí vzniku plísní. Kromě toho se ukázalo, že skladiště bylo poddimezované, chyběly prostory pro čištění filtrů vzduchotechniky a dosud nebylo dodáno automatické zařízení pro spouštění diesela agregátů, který měl mauzoleum zásobovat energií v případě výpadku proudu.⁸³

⁷³ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zkoušky.

⁷⁴ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zápis o kolaudačním řízení, 6. 11. 1953.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ VHA, f. MNO 1953, inv. č. 2549, sig. 59/4, ka 555, Zápis o předávacím řízení, 17. 11. 1953.

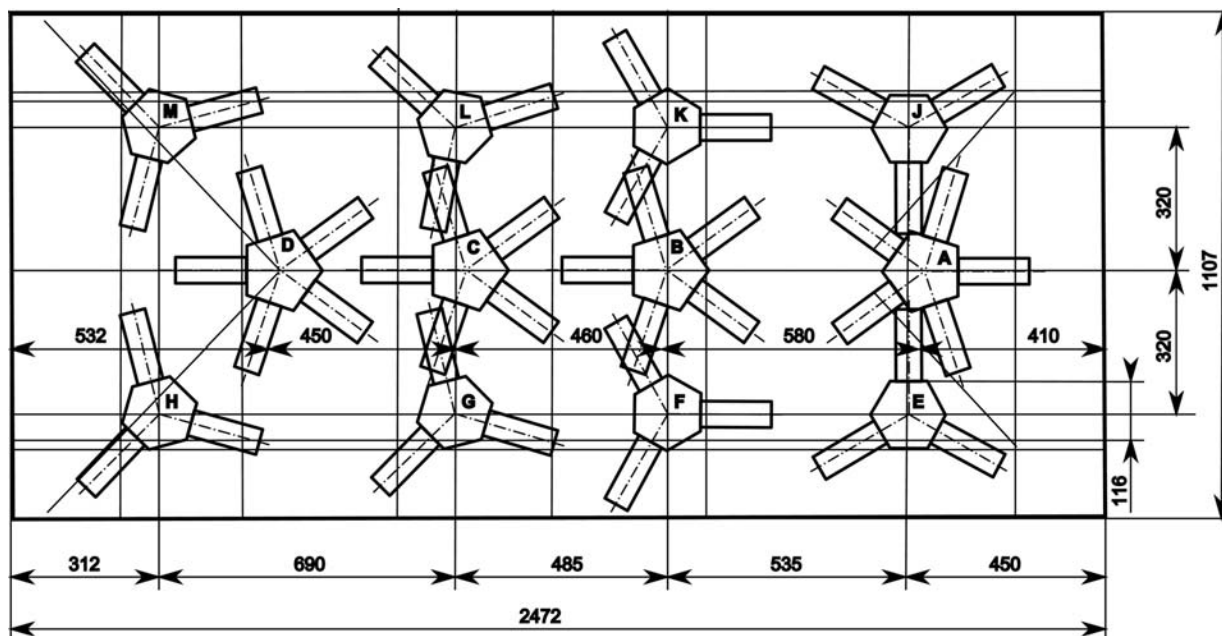
⁷⁹ VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 9/7, ka 7, Faktura za provedené práce na akci č. 01,859-0360,30 – úprava Mausolea v Národním Památníku na hoře Vítkově za rok 1953, 31. 1. 1954, rekapitulace 12. 2. 1954.

⁸⁰ NA, f. 02/5, sv. 70, a. j. 189, b. 18: [...] *Ukládá se ministru vnitra zajistit řádný provoz a údržbu Mausolea Klementa Gottwalda a zařídit úplné dokončení výstavby Mausolea v roce 1954 podle projektu [...]*; NA, f. 02/5, sv. 73, a. j. 192, b. 10, Návrh na schválení a předání projektové dokumentace k Mausoleu Klementa Gottwalda, 6. 1. 1954.

⁸¹ ABS, f. Sekretariát ministra vnitra (1948–1959) I. díl (dále jen A 2/1), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 637, Zpráva o některých otázkách provozu Mausolea Klementa Gottwalda; NA, f. 02/5, sv. 82B, a. j. 210, b. 9, Zpráva o některých otázkách provozu Mausolea Klementa Gottwalda, datováno 14. 4. 1954, usnesení 26. 4. 1954.

⁸² ABS, f. A 2/1, inv. j. 637; NA, f. 02/5, sv. 82B, a. j. 210, b. 9.

⁸³ ABS, f. A 2/1, inv. j. 637; NA, f. 02/5, sv. 82B, a. j. 210, b. 9.

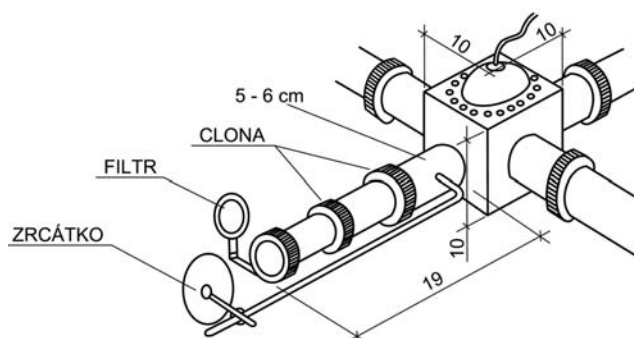

Obr. 18: Zakreslení jednotlivých tubusů osvětlovací soustavy z 20. 9. 1953. Zdroj: VHA, f. MKG 1953–1955, inv. č. 13/6, ka 11. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Sovětská odborníci A. S. Pavlov a A. P. Avcyn, kteří od 23. 9. do 2. 10. 1954 podrobně prověřovali stav Gottwaldova těla, zhodnotili i dosavadní stav technického zázemí a podíleli se na plánování rekonstrukce spolu s doc. N. V. Gorbačovem. Všichni moskevští experti prodiskutovali 25. 9. 1954 s náčelníkem útvaru pro ochranu mauzolea Václavem Lenertem a náměstkem ministra vnitra Karlem Klírou postup rekonstrukce, která měla trvat ještě 4–5 měsíců a jejíž technicky nejnáročnější fáze měla proběhnout v lednu–únoru 1955, kdy se počítalo s uzavřením mauzolea pro doplňující balzamování Gottwaldova těla.⁸⁴

Podle usnesení politbyra z 13. 9. 1954 plánované úpravy zahrnovaly rekonstrukci elektroinstalace včetně kompletní přestavby transformační stanice, výměny hliníkových vodičů za měděné a instalace nového silnoproudého rozvaděče s větším počtem polí. Kromě nezbytných úprav osvětlení sarkofágu se počítalo mimo jiné i se zlepšením filtrace vzduchu, menšími úpravami v laboratoři, rozšířením strojovny a stavbou místnosti pro praní filtrů, vybudováním vodní nádrže o objemu 150 m³, dodáním vodotryskového chladiče vody, zhotovením mezistropu v ochozu kolem „smuteční síně“ a se zbudováním šaten pro návštěvníky s prodejnou Gottwaldových spisů. Jen práce v roce 1954 měly podle předběžné kalkulace přijít na 900 000,- Kčs. Celkové náklady ministerstvo vnitra odhadovalo na 4 324 000,- Kčs plus 450 000,- Kčs na vypracování projektu. Jelikož politbyro neschválilo stavbu šaten a prodejny, konečné náklady se snížily o 700 000,- Kčs.⁸⁵ Úhrnné výdaje na stavbu a vybavení mauzolea od zahájení projektu do skončení rekonstrukce, po níž byl objekt již plně připraven bezchybně plnit svůj účel, se tak vyšplhaly do závratné výše 14 049 223, 82 Kčs.

Do 31. 10. 1954 měla být provedena úprava osvětlení sarkofágu s el. přívodem za účasti sovětského elektrotechnického experta N. V. Gorbačova, změny v laboratoři (nové vzduchotěsné dveře, pochromování všech kovových součástí, úprava umyvadel a instalace dvou scialitických lamp) a úprava ochozu kolem „smuteční síně“. Do 31. 12. 1954 se měly dokončit stavební práce na strojovně a trafostanici, aby mohla být zahájena montáž nových rozvodů. Celá rekonstrukce měla být hotova do 30. 4. 1955.⁸⁶

Obr. 19: Rozkreslení podoby, rozměrů a vnějšího vybavení osvětlovacího tubusu ze srpna 1953. Zdroj: ANM, f. RNM NPV-SD, ka 64. Rekonstrukce © Jiří Tauš.

Ve zprávě o provozu mauzolea předložené politbyru 2. 3. 1956 se uvádí, že počátkem roku 1955 došlo k rekonstrukci vybavení, čímž byly odstraněny hlavní nedostatky zejména elektrického zařízení, vybavení sarkofágu a rezervního zařízení pro zajištění nouzového provozu. Mauzoleum bylo nyní vybaveno kompletním automatickým dálkovým řízením rozvodů, dieslového agregátu pro nouzový

⁸⁴ ABS, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 23.–30. 9. 1954, s. 118–128.

⁸⁵ ABS, f. A 2/1, inv. j. 637; N4, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro 1954–1962 (dále jen 02/2), sv. 13, a. j. 19, b. 12, Provedení dodatečných úprav v Mausoleu Klementa Gottwalda a doplnění Mausolea potřebným zařízením, datováno 6. 9. 1954, usnesení 13. 9. 1954.

⁸⁶ ABS, f. 319, sig. 319-9-20, Návrh na provedení dodatečných úprav v Mausoleu soudruha Klementa Gottwalda a na doplnění Mausolea potřebným zařízením; N4, f. 02/2, sv. 13, a. j. 19, b. 12.

provoz a veškerého strojního i vzduchotechnického zařízení, ovládaného automatikou na bázi stlačeného vzduchu se světelnou signalizací. K zajištění nerušeného provozu byl vypracován měsíční a roční plán údržby.

Zpráva dále sděluje, že prototypy měřicích přístrojů byly již vyměněny za lepší sériové. Ochoz kolem vestavěné „smuteční síně“ byl vybaven větracím systémem. Chladicí kompresory byly uzpůsobeny tak, aby se zabránilo únikům freonu. Rovněž se podařilo získat průtokové měřiče vzduchu pro laboratoř a „smuteční síň“, jejichž instalaci požadovali inspektoři z VTÚ ve své zprávě o kontrolních testech. Došlo též k výměně autoklávu za novou destilační a sterilizační jednotku. Tesla Holešovice vyrobila žárovky pro osvětlovací soustavu sarkofágu podle vzoru sovětských zrcadlových žárovek. V roce 1956 se mělo kromě pokračující práce na osvětlení sarkofágu dále zdokonalit klimatizační zařízení, aby do laboratoře nepropouštělo ani sebemenší částičky prachu. Měl se zlepšit i přístup pro návštěvníky „smuteční síně“.⁸⁷

Nejzávažnější poruchy technického zařízení

I přes dodržování přísných bezpečnostních opatření došlo 14. a 16. 4. 1955 v prostoru laboratoře ke dvěma nehodám, které způsobily drobný požár. Jednalo se o vůbec nejzávažnější incidenty za celou dobu provozu Gottwaldova mauzolea. V zápisech, které lékaři zanesli do balzamační knihy ihned po obou událostech jsou nehody vylíčeny následovně.

14. 4. 1955, čtvrtek, 17:20 – *Tělo pozorováno sklem sarkofágu. Již na první pohled je zřejmé, že vnitřek sarkofágu je vyplněn lehkým mlhovitým závojem, zřetelněji patrným ve světelných kuželech osvětlovacích lamp. [...] Pátráno po příčině mlhovitého závoje v sarkofágu. Zjištěno, že byl způsoben kouřem, vniklým do sarkofágu z laboratoře, který vznikl spálením elektrické mucholapky. Na mucholapce shořela z důvodů, které jsou nám nejasné, plexiglasová izolace a ohořel lak. Přes tuto poruchu hořela (tj. svítla, pozn. aut.) při našem vstupu do laboratoře žárovka. Ohořelá mucholapka byla předána přivolanému s. Hubkovi a Jonášovi. [...] O celé záležitosti uvědoměn okamžitě náměstek s. Klíma, který se dostavil do laboratoře asi o 18:30 hod. S. náměstek byl námi požádán, aby zprostředkoval konzultaci v této věci se sovětskými specialisty. S. náměstek přislíbil, že věc zařídí zítra, tj. 15. 4. 1955 o 10 hod., na kdy si nás pozval na ministerstvo vnitra.⁸⁸*

16. 4. 1955, sobota, 10:00 – [...] *Po návratu do laboratoře asi po 20 minutách došlo ke vznícení elektrického motoru v podstavci sarkofágu, aniž se od doby zajištění do*

vznícení motoru s podstavcem nebo zajišťováním manipulovalo. Dým, který při tom vznikl, byl ihned z laboratoře odstraněn a do sarkofágu nepronikl. Výsledek šetření této příhody je podrobně zapsán v zápise námi podepsaném.⁸⁹

Sovětský expert S. R. Mardašev byl přizván, aby osobně prověřil stav Gottwaldova těla.⁹⁰ V závěru svých pozorování z 24. 4. 1955 konstatoval, že tělo zůstalo zcela neporušeno. Pro další zlepšení technického zabezpečení nicméně doporučil absolutní utěsnění sarkofágu, jeho naprostou izolaci od prostor laboratoře a montáž indikátoru sirovodíku do laboratoře.⁹¹

V souvislosti s oběma nehodami vydal ministr vnitra Rudolf Barák již o den dříve tajný rozkaz, jímž nařizoval další zpřísnění bezpečnostních opatření v mauzoleu. Měly se provádět pravidelné důkladné kontroly všech zařízení, jejich účelnosti a správného umístění v mauzoleu. Lékaři měli nařizeno prověřovat při odchodu z objektu celkovou nezávadnost prostředí a kontrolovat technické zápisy, pořízené v době jejich nepřítomnosti. Náměstek odboru V. Lerner měl provádět preventivní školení všech příslušníků. Při eventuálních dalších poruchách měly být přizvány orgány IX. správy MV (správa operativní techniky), aby je vyšetřily, odstranily a zaprotokolovaly. Ministr též nařídil užší spolupráci mezi náčelníkem IX. správy plk. K. Smíškem a vedením mauzolea. Náměstek ministra vnitra plk. K. Klíma měl provádět pravidelné kontroly mauzolea a porady s vedením a lékaři každý první čtvrtek v měsíci. O všech příštích mimořádných událostech měl být informován přímo ministr R. Barák.⁹²

Údržba a technické úpravy sarkofágu 1953–1962

Pravidelné úkony údržby interiéru sarkofágu a ad hoc úpravy jeho technického vybavení byly zaznamenávány do balzamačních knih. Podle předepsaného měsíčního a ročního plánu údržby se sarkofág čistil jednou za měsíc, a to v pondělí. Tělo K. Gottwalda bylo vždy zakryto ochrannými kryty, na desku zdvižného zařízení byl namontován kovový stůl, na kterém byl do sarkofágu vyzdvižen jeden z dispečerů, aby vyluxoval interiér a vyčistil skla.⁹³

Zásahy do technického vybavení sarkofágu se především v prvních dvou letech provozu týkaly potíží s osvětlovací soustavou. Systém se přenastavoval a reguloval kvůli přetrvávající nerovnoměrnosti osvětlení a nežádoucím odleskům, měnily se žárovky, papírové filtry byly vyměněny za foliové, podle okamžité potřeby se snižovalo nebo zvyšovalo napětí v žárovkách.⁹⁴

⁸⁷ NA, f. 02/2, sv. 90, a. j. 108, b. 14, Zpráva o provozu Mausolea Klementa Gottwalda, 2. 3. 1956.

⁸⁸ NA, f. 100/24, kniha č. 36, 14. 4. 1955, list 7.

⁸⁹ Tamtéž, 16. 4. 1955, list 8. Pro úplné znění obou záznamů viz Luděk VACÍN, *Náš pracující lid nedal sehliti tělu Klementa Gottwalda – příspěvek k dějinám pražského mauzolea*, Securitas imperii 21, 2012, s. 103–105.

⁹⁰ NA, f. 100/24, kniha č. 36, 19.–20. 4. 1955, list 8. Záznam z 20. 4. citován v L. VACÍN, *Příspěvek*, s. 105.

⁹¹ NA, f. 100/24, kniha č. 36, 24. 4. 1955, list 9. Pro jeho doporučení týkající se přímé péče o tělo viz článek „Aby byla zachována tvář soudruha Gottwalda“ v tomto čísle.

⁹² ABS, f. Organizační a vnitřní správa federálního ministerstva vnitra III. díl – tajné rozkazy ministra národní bezpečnosti a ministra vnitra 1951–1956, inv. j. 801, Tajný rozkaz ministra vnitra číslo 74/1955, Zajištění bezvadného chodu Mausolea Klementa Gottwalda, 23. 4. 1955.

⁹³ Viz např. zápisy v ABS, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 19. 1. 1954, s. 17; NA, f. 100/24, kniha č. 36, 20. 6. 1955, list 15; 12. 3. 1956, list 38; 17. 9. 1956, list 52; 11. 2. 1957, list 66.

⁹⁴ Viz např. zápisy v ABS, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 30. 11. 1953, s. 1; 13. 12. 1953, s. 5; 22. 2. 1954, s. 27; 23.–24. 3. 1954, s. 39–40; 11. 5. 1954, s. 58; NA, f. 100/24, kniha č. 36, 24. 4. 1955, list 9; 17. 12. 1955, list 31; 3. 1. 1956, listy 32–33; 3. 7. 1957, list 77; 13. 10. 1958, list 114.

Značnou pozornost věnovali příslušníci technického oddělení útvaru pro ochranu mauzolea vlhkoměrům v sarkofágu (i laboratoři), z nichž první do sarkofágu nainstalovali 19. 1. 1954. V polovině března téhož roku tam vložili druhý, kontrolní vlhkoměr. Přístroje pravidelně kontrolovali, seřizovali, opravovali nebo vyměňovali, pokud vypověděly službu nebo byly zastaralé.⁹⁵ K revizi vlhkoměrů byl ojediněle přizván i některý pracovník výrobního závodu. Kupříkladu 6. 6. 1960 zrevidoval jeden ze zaměstnanců podniku Regula nový lithiumchloridový vlhkoměr v sarkofágu.⁹⁶

Kromě kontrol, revizí a úprav vybavení interiéru sarkofágu (i laboratoře) bylo nutné pravidelně prověřovat funkci a provádět údržbu stropního uzávěru, zdvižného zařízení a jeho čerpadla.⁹⁷ K poruše na zdvižném zařízení po roce 1955 došlo již jen jednou.⁹⁸ Pouze jedenkrát, dne 14. 7. 1954, se též řešil vážný stavební nedostatek hlavní části základny sarkofágu, kde se objevila trhлина vedoucí do podlahy „smuteční síně“ a byla uzavřena cementem.⁹⁹ Po provedení rekonstrukčních prací ve druhé polovině roku 1954 a počátkem roku 1955 se takové závady již nevyskytly.

Úpravy v Národním památníku po zrušení mauzolea

Podle usnesení politbyra o přemístění ostatků K. Gottwalda v Národním památníku z 20. 3. 1962 měly být na základě konzultací s Ústavem dějin KSČ a architektem Jiřím Gočárem provedeny úpravy s odhadovanými náklady 1 100 000,- Kčs. Prostor mauzolea měl být věnován *apoteóze třídních bojů v předmnichovské republice a za nacistické okupace*.¹⁰⁰ Tato přeměna by si vyžádala většinu prostředků z předpokládaného rozpočtu. Gottwaldovy ostatky měly být po zpopelnění přeneseny do sarkofágu v ústřední síni, tedy do prostoru před vstupními vraty mauzolea, přičemž kvůli významu zemřelého měl být sarkofág umístěn na ose ústřední síně, nikoli mezi ostatními sarkofágy u stěny.

Toto řešení vyplynulo z několika zvažovaných alternativ, které rovněž počítaly s přestavbou dosavadních prostor mauzolea. Podle první by se sarkofág nebo urna uložily do prostoru, který by vznikl spojením ústřední síně s mauzoleem po vybourání vestavěných konstrukcí. Další alternati-

Obr. 20: Nasvícené tělo K. Gottwalda v sarkofágu, jak je mohli vidět návštěvníci mauzolea v roce 1954. Zdroj: *NA*, f. 100/24, sbírka Klement Gottwald, fotoarchiv, č. 02/154/D.

⁹⁵ Viz např. zápisy v *ABS*, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 19. 1. 1954, s. 17; 15. 3. 1954, s. 35–36; *NA*, f. 100/24, kniha č. 36, 20. 6. 1955, list 15; 16. 10. 1955, list 26; 12. 3. 1956, list 38; 11. 6. 1956, list 46; 19. 9. 1956, list 53; 28. 1. 1957, list 65; 11. 2. 1957, list 66; 3. 7. 1957, list 77; *NA*, f. 100/24, nezpracováno – mauzoleum, kniha č. 37 (dále jen kniha č. 37), 1. 4. 1961, list 12.

⁹⁶ *NA*, f. 100/24, kniha č. 36, 6. 6. 1960, list 160.

⁹⁷ Viz např. zápisy v *NA*, f. 100/24, kniha č. 36, 23. 1. 1956, list 34; 17. 9. 1956, list 52; 26. 9. 1960, list 169; *NA*, f. 100/24, kniha č. 37, 26. 6. 1961, list 19.

⁹⁸ *NA*, f. 100/24, kniha č. 36, 19. 5. 1958, list 101.

⁹⁹ *ABS*, f. 319, sig. 319-9-20, Protokoly, 14. 7. 1954, s. 82.

¹⁰⁰ *NA*, f. 02/2, sv. 342, a. j. 433, b. 19, Přemístění ostatků Klementa Gottwalda v Národním památníku na Vítkově (s. V. Slavík), datováno 17. 3. 1962, usnesení 20. 3. 1962.

vou bylo umístění ostatků do prvního ze stávajících sarkofágů na levé straně ústřední síně. Podle jiného návrhu by se urna ponechala v mauzoleu, kam by se přenesly i ostatní urny uložené dosud v ústřední síni.

Úplně poslední variantou bylo uzavření a oddělení prostoru mauzolea a vestavěných konstrukcí a přemístění ostatků do prvního sarkofágu po levé straně ústřední síně. Prostory mauzolea by tedy v budoucnu zůstaly nevyužity. Tato alternativa, v dokumentu označená za *nejjednodušší a nejméně nákladné řešení*, ovšem současně i za *provizorium a formální nedořešené splnění závěrů listopadového pléna ÚV KSČ*,¹⁰¹ nakonec po modifikaci s uložením Gottwaldovy urny do sarkofágu na ose ústřední síně zvítězila, neboť navzdory původnímu návrhu k proměně mauzolea ve svatostánek „třídnicích bojů“ nikdy nedošlo.

Usnesením politbyra z 22. 5. 1962 byl Národní památník k 1. 7. 1962 převeden ze správy ministerstva vnitra na ministerstvo školství a kultury. Dále bylo rozhodnuto o oddělení sarkofágu s Gottwaldovou urnou v ústřední síni jiným soklem než u ostatních, o jeho umístění blíže k prostoru předsálí bývalého mauzolea a ozdobení bronzovým věncem. Vrata do bývalého mauzolea za sarkofágem s Gottwaldovou urnou byla zakryta drapérií, před níž měly stát historické stranické prapory.

Z mauzolejních zařízení měla zůstat zachována trafostanice, stabilní diesela agregát se stěhoval do objektu krajské správy MV Brno, strojovna klimatizace včetně rozvaděčů a dispečerského velína pak měla být ponechána, neboť rozebrat ji by se prodražilo. Výmluvné je rozhodnutí přemístit zvedací zařízení do užívání ministerstva vnitra pro technické prohlídky osobních vozidel. Chemikálie, nástroje a přístroje měl obdržet kriminalistický ústav, IX. správa a zdravotní správa MV, popřípadě nespecifikované vysoké školy. Okuláry a tubusy osvětlovací soustavy měly rovněž skončit ve vlastnictví kriminalistického ústavu a IX. správy MV. Projektová a technická dokumentace k mauzoleu měla připadnout hlavnímu týlu MV. Sarkofág a rakev s plexisklem čekala demontáž, přičemž materiál se měl dále využít. V dokumentu není specifikováno jak. Celkem 11 skleněných van používaných při doplňujících balzamacích mělo být znehodnoceno, protože šlo o *použitý materiál a vany jsou ve tvaru rakve*.¹⁰²

Do dnešních dnů se z technického zázemí Gottwaldova mauzolea zcela dochovalo pouze vybavení dispečerského velína. Částečně se zachovaly rozvody vzduchotechniky v prostoru velína a některé technické prvky (např. požární hlásiče) v laboratoři, jejíž dispozice až na vzduchotěsnou přepážku zůstávají původní. Uvedené prostory byly po převedení Národního památníku do správy Národního muzea rekonstruovány a koncem října 2009 zpřístupněny veřejnosti.

Summary

While the Soviet embalmers were busy conserving Gottwald's body since 15 March 1953, construction work on his final resting place started on 27 April according to their requirements and advice. The National Memorial on

Vítkov Hill in Prague was chosen as the location of the mausoleum. A part of this monument, built during the First Republic era to commemorate freedom fighters, was to be completely redesigned in order to hold the leader's preserved remains for eternity. The original architect of the whole building was put in charge of designing the mausoleum's public premises. The project of the underground laboratory, and other rooms to be filled with complex appliances, was entrusted to the Military Design Institute, and the whole construction was to be carried out by companies controlled by the Ministry of National Defence, headed by Gottwald's son-in-law Alexej Čepička.

Work on the mausoleum proceeded at frantic pace day and night in three shifts, so that Gottwald's body could first be shown to the people on his birthday in November that year. The architects as well as designers of air-conditioning systems and other necessary machines were actually slower than the builders. Owing to that and to some misunderstandings about the climatic and spatial specifications of the "Mourning Hall" and laboratory, the project had to be fundamentally changed after the visit of three Czechoslovak specialists to the Dimitrov mausoleum in July 1953.

Apart from construction work, the crucial problem in the final phase of the project were punctual supplies of machinery and special equipment like the sarcophagus, ventilation appliances, the hydraulic ram lift for lifting the body from the lab into the sarcophagus, up to the thermometers and hygrometers. Besides a general purveyor the project relied on 23 subcontractors who had to hurriedly construct and produce a number of prototypes for the automatic regulation and remote control of the air-conditioning but also devices gauging the temperatures, humidity and pressure with utmost accuracy. Further, an elaborate lighting system made of various bulbs, tubes, lenses, mirrors, colour filters, etc. had to be installed in the ceiling of the sarcophagus so that the impression of the leader's lifelike appearance be even stronger. Interestingly enough, this equipment was delivered by the Barrandov film studios.

Despite the feverish pace, occasional unclarity and additional changes in the specifications of some devices, all planned construction, assembly and installation works were finished by mid-November. Before Gottwald's body could be transported to the mausoleum, military authorities performed a number of meticulous technical tests and checks of the main facilities. They needed to make sure that, e. g., the air-conditioning system was able to keep the required temperature of 16 °C and humidity of 75 % at all times, thereby helping to ensure the so-called hydrothermal equilibrium between the humidity of the environment and that of the body irrespective of the number of visitors in the "Mourning Hall" (visitors were played by soldiers during the tests). It was equally vital to guarantee that the ventilation and filtration system did not let unacceptable amounts of dust or even microorganisms in the lab.

On 17 November 1953 the completed mausoleum was handed over to the Ministry of the Interior for putting it into

¹⁰¹ *Tamtéž*.

¹⁰² *NA*, f. 02/2, sv. 350, a. j. 441, b. 9, Architektonické úpravy a organizační opatření související se zpopelněním a přemístěním ostatků Klementa Gottwalda, datováno 14. 5. 1962, usnesení 22. 5. 1962.

full operation, yet it was not opened for the public until 5 December with first ordinary visitors entering it the next day. During the initial months there were occasional power failures, vacillations of the air-conditioning system and other minor defects caused by the hastiness of the previous construction and installation works.

This brought about a reconstruction in 1954 and 1955 which rectified the shortcomings of some appliances and chiefly high-voltage installations. After that the mausoleum fulfilled its purpose flawlessly until the political decision to close down this institution, unprecedented in all central Europe, in the spring of 1962. Its establishment nine years earlier was the work of hundreds of people from dozens of organizations and companies. The total costs amounted to nearly 15 million crowns, certainly not a negligible sum in the early 1950s.

This shows how much resources, labour and skill was the regime able to marshal in order to enhance its jeopardized legitimacy by displaying a dead body – a symbol of the Stalinist era which smelled of an anachronism already at the time when first visitors crossed the threshold of the mausoleum.

The paper is based on a vast range of largely unknown documents from Czech archives. Coming from the agenda of the former Ministry of National Defence, this material captures all steps and key events of the construction in minute detail, as can be expected from files produced by the military. Their scope ranges from reports on the progress of construction work, reports on meetings of responsible officers, experts and technicians, delivery schedules for major pieces of equipment, final reports on the state of the facility and tests of ventilation, machine and electric devices, up to a deluge of architectonic and technical designs of both the basement and ground levels of the mausoleum, as well as designs of equipment like the sarcophagus and its lighting system, air-conditioning pipelines, electric mains, but also telephone and signalling cablings and much more. This allows a thorough reconstruction of the building and early history of the Gottwald mausoleum and an in-depth description of the specifications of its major technical components, which has been offered in the present study.